

**ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI**

Esin AYDIN CİHAN

FRIEDRICH NIETZSCHE'NİN TARİH ANLAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Tez Yöneticisi
Yrd. Doç. Dr. Sebahattin ÇEVİKBAŞ**

ERZURUM – 2006

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
ÖNSÖZ	IV
GİRİŞ.....	1
1.NİETZSCHE VE ÇAĞI.....	6
BİRİNCİ BÖLÜM	
1.1. NİETZSCHE’NİN İNSAN ANLAYIŞI	11
1.1.1. Sürü İnsanı.....	16
1.1.2. Özgür İnsan	18
1.1.3. Trajik İnsan ya da Üstinsan	21
İKİNCİ BÖLÜM	
2. NİETZSCHE’NİN TARİH ANLAYIŞI.....	27
2.1. Tarihsel Olan ve Tarihsel Olmayan Ayrımı.....	31
2.2. Tarih ve Türleri.....	39
2.2.1. Anıtsal Tarih	39
2.2.2. Antik Tarih	42
2.2.3.. Eleştirel Tarih	45
2.3. Tarihsel Bilginin Olanığı.....	47
SONUÇ	51
KAYNAKLAR	53
ÖZGEÇMİŞ	55

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
FRIEDRICH NIETZSCHE'NİN TARİH ANLAYIŞI
Esin AYDIN CİHAN

Danışman: Yrd.Doç.Dr. Sebahattin ÇEVİKBAŞ

2006-SAYFA:50

Jüri: Yrd.Doç.Dr. Sebahattin ÇEVİKBAŞ

Prof.Dr. Babek KURBANOV

Yrd.Doç.Dr. Ali UTKU

.....

.....

Nietzsche, çok yönlü bir filozoftur. O, bilim, sanat, edebiyat, etik, ve estetik konularına sorgulayıcı bir şekilde yaklaşır. Çalışmamızın konusu olan tarih konusuna da sorgulayıcı bir şekilde yaklaşmıştır. Ona göre, yaşamdan kopmuş bir tarih değersizdir. Tarihin, yaşama güç katması gerekir. Bu nedenle, tarihe aşırı şekilde bağlanmak bir hatadır. Tarihi her türlü olumsuz kullanımlardan kurtarmalı ve seçkin insanın tarihi haline getirmelidir.

ABSTRACT**MASTER THESIS
FRIEDRICH NIETZSCHE'S UNDERSTANDING OF HISTORY****Esin AYDIN CİHAN****Supervisor: Assit Prof.Dr. Sebahattin ÇEVİKBAŞ****2006-PAGE: 50****Jury : Assist.Prof.Dr. Sebahattin ÇEVİKBAŞ
Prof. Dr. Babek KURBANOV
Assit.Prof.Dr. Ali UTKU**

.....

.....

Nietzsche is a prolific philosopher. He approaches to science, art, literature, ethics, aesthetics critically. He has critically approached to history which is the subject of this study. For him, history which does not concern life is worthless. History should add dynamism to life. Therefore excessive involvement in history is a fault. History should be saved from abuses and it should be the history of eminent people.

ÖNSÖZ

Bir filozof ve kültür eleştirmeni olarak F. Nietzsche, pek çok alanda –bilim, sanat, edebiyat, felsefe ve ahlak– yaptığı değerlendirme ve eleştirilerle adından sıkça söz ettiren birisidir. Onun ortaya koyduğu düşünce ve değerlendirmeler, sadece kendi döneminde değil, kendi döneminden sonra da etkili olmuştur.

Nietzsche, filoloji ve kültür tarihi okumaları başta olmak üzere, bir çok alanda yaptığı değerlendirme ve eleştirilerle dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Bu alanlardan birisi hiç şüphesiz tarihtir. Bu çalışmamızla, onun tarih konusuna nasıl eleştirel bir şekilde yaklaştığını ortaya koymaya çalışacağız.

Hakkında pek çok şey söylenen Nietzsche'nin tarih anlayışı konusunda, ülkemizde çok fazla yazıların ve çalışmaların olmadığını görerek, çalışmamızla onun tarihe bakışını derli toplu bir şekilde ortaya koymayı düşündük.

Çalışmamız giriş, iki ana bölüm ve sonuç bölümünden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Nietzsche'nin yaşamı ve düşünceleri üzerinde son derece etkili olan çağının özelliklerini ortaya koymaya çalıştık.

Birinci bölümde, Nietzsche'nin tarih anlayışını daha iyi anlamak için, onun insan anlayışını, özellikle değişik insan tipleri konusundaki düşüncelerini ortaya koymaya çalıştık. Çünkü tarihi yapan insan olduğu için, insanın ne olduğunun ortaya konması tarih konusunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

İkinci bölümde asıl konumuz olan Nietzsche'nin tarih anlayışını detaylı bir şekilde ele almaya çalıştık. Özellikle tarihsel olan ve tarihsel olmayan ayrımı, tarihin türleri ve tarihsel bilginin olanağı konuları üzerinde durduk.

Sonuç bölümünde ise, Nietzsche'nin tarih üzerine düşüncelerinin genel bir değerlendirmesini yaptık. Çalışmamızda mümkün olduğunca Nietzsche'nin kendi eserlerinden yararlanmaya özen gösterdik. Ayrıca bu konuda yazılanlara ve diğer ikincil kaynaklara da müracaat ettik.

Çalışmamın başından sonuna kadar yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç.Dr. Sebahattin ÇEVİKBAŞ'a teşekkürü bir borç bilirim.

Esin AYDIN CİHAN

ERZURUM – 2006

GİRİŞ

1.NIETZSCHE VE ÇAĞI

Genel olarak filozofların yaşamları ile ortaya koydukları düşünceleri arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu nedenle yaşadıkları dönemin sorunlarıyla hesaplaşmayan hemen hiçbir düşünür yoktur. Nietzsche de on dokuzuncu yüzyılın sorunlarıyla hesaplaşmaya giren bir düşünür olarak karşımıza çıkar. Goethe'nin de ifade ettiği gibi “filozoflar bize kendi yaşama biçimlerinden çıkmamış olan hiçbir şey sunmazlar.” Bu yargının, bütün filozoflar için geçerli olup olmadığı elbette tartışılabilir, ama Nietzsche söz konusu olduğunda, Goethe'nin bu ifadesi tam yerinde bir ifadedir. Bu nedenledir ki, yaşamındaki bütün iniş ve çıkışları, ızdırap ve acıları, ve bunların yol açtığı karmaşa, gerilim ve gerginliği göz önünde bulundurmadan, Nietzsche'yi anlamak zordur. Onun felsefesinin kaynağının, çıkış noktasının ve modelinin kendi bedensel, fizyolojik ve psişik deneyimleri olduğunu söylemek abartılı bir ifade olmaz.¹ Böylece Nietzsche'nin felsefesini ve ortaya koyduklarını kendi yaşantısına dayandırması bakımından bir “yaşama felsefesi” olarak görmek gerekir. Nietzsche açısından, felsefe denilen insan etkinliği, Sokrates–Platon'dan beri devamlı entellektüalist bir yola girmiş, insanlık içgüdüsünü, yaşama içgüdüsünü hiçe sayan salt akılcı bir bilgiye önem vermiştir.² Oysa Nietzsche, böyle bir felsefe geleneğinin dışında kalmak ister. Çünkü onun bütün istediği, insanı kurtarmaktır. Yani insanı, kuru akılcı gelenekten uzaklaştırıp, onu kendisine yönelterek, başka bir ifadeyle kendi yaşamına yönelterek ve bu yolda düşünmesini sağlayarak, yeni bir düşünce geleneğinin sayfalarını açmak ister. Bu yönüyle Nietzsche'nin ilgisi daha çok Sokrates-öncesi felsefe olmuştur. Bu eski felsefeye göre insan, evreni kavramak isterken kendini de kavramak isteyen, bunu da yalnız mantığı ile değil bütün kişiliği ile, heyecanı, içgüdüleri, yaratıcı ve duyarlı yetileri ile

¹ Doğan Özlem, **Felsefe Yazıları**, Anahtar Yay., İstanbul, 1993, s. 101.

² Bedia Akarsu, **Çağdaş Felsefe**, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1987, s.130.

birlikte yapandır. Ancak Sokrates ve Platon ile birlikte Grek felsefesi, bütün bu içgüdüleri bir yana bırakıp, salt bilgiye, akılcı bilgiye önem vermeye başlamıştır.³

Bu bağlamda Nietzsche, düşünceleriyle, çağının insanını bu tek yanlı gelişen düşünce geleneğinden (akılcılıktan) kurtarmak ister. Nitekim o, ürettiği düşünceleri ile çağına ilişkin yaptığı çözümler ve teşhislerle çağdaşlarına ışık tutmuştur.⁴ Nietzsche'ye göre, çağının insanı kuru akılcılık ile salt doğruyu ararken bir yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Buna engel olunmalıdır. Nitekim Nietzsche'ye göre, salt doğruluk diye bir şeyden asla bahsedilemez. Evrende yalnızca “değişme” vardır. Ünlü filozof Heraklitos'un ifadesiyle “evren sürekli değişmektedir ve değişmeyen tek şey değişimin kendisidir.”⁵ Bu düşünceyi sürdüren Nietzsche açısından da yaşamın kendisi sürekli değişme içerisindedir. Her şeyin üzerinde tutulan yaşam da sürekli bir değişim içindedir.

Nietzsche'ye göre kendi çağı, akılcılığa ve tarihe aşırı önem vermekle, yaşama yüz çevirmiştir. Başka bir ifadeyle yaşam, ikinci plana itilerek, yaşamdan uzaklaşmıştır. Nietzsche açısından doğru eylem bu değildir. Doğru eylem yaşama sırt çevirmek değil, aksine yaşamı her yönüyle baş tacı etmektir.

Nietzsche, kendi çağının kültürü için en tehlikeli olan düşüncenin Hegel felsefesi olduğunu düşünür. Ona göre Hegel, kendi çağını o zamana kadar gelmiş geçmiş her şeyin amacı ve anlamıymiş gibi, evrensel tarihin bir gerçekleşmesiymiş gibi anlamak eğilimindedir. Hegel, “evrensel bir süreç”ten söz ederek kendi çağını, bu evrensel sürecin zorunlu sonucu olarak görme eğilimindedir. Böylece bütün düşünce güçleri, din, sanat yerlerini tarihe bırakmışlardır.⁶ Yani tarih, her şeye egemen duruma gelmiştir. Nitekim Hegel, tarihin bu gücü karşısında büyük bir hayranlık duymuştur. Hegelci felsefeye göre, tarihin gücü karşısında baş eğmesini öğrenen kimse, her çeşit güç önünde, devlet ve kamuoyu önünde de baş eğecektir.⁷ Oysa Nietzsche'ye göre tam aksine, tarihin bu gücü karşısında olan, tarihin bu gücüne karşı gelen kimse, erdemli olan insandır. Böyle erdemli bir kişi, asla tarihin esiri olmamalı, tarihin akışına karşı yüzmeli, ve yaşamayı öğrenerek tarihi de

³ A.g.e., s. 132.

⁴ İoanna Kuçuradi, **Nietzsche ve İnsan**, TEK yay., Ankara, 1995, s. 134.

⁵ Macit Gökberk, **Felsefe Tarihi**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1990, s.25

⁶ Akarsu, a.g.e., s. 132.

⁷ A.g.e., s. 132.

yaşamın hizmetinde kullanmalıdır. Bu düşünceleriyle Nietzsche, Batı metafizik geleneği ve Hıristiyan ahlakıyla olduğu kadar, çağının düşünceleriyle ve tarih anlayışlarıyla da hesaplaşmıştır. Bu hesaplaşmanın ayrıntılarına ilgili bölümde yeniden dönülecektir.

Aslında Nietzsche'nin çağıyla hesaplaşması, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısındaki Avrupa kültürüyle bir hesaplaşması olarak karşımıza çıkıyor.⁸ Çünkü Nietzsche, içinde bulunduğu dönemin Avrupa kültürü üzerinde düşünüyor ve onu değerlendirmeye çalışıyor. Ona göre, her kültürün temelinde belli bir ahlak bulunmaktadır. On dokuzuncu yüzyıl Avrupa'sının insanı ve değerleri değerlendirmesinde birbirine zıt iki değerlendirme tarzı dikkati çeker. Bunlardan biri dinin yani Hıristiyanlığın değerlendirme tarzı, diğeri de bilimci-pozitivist değerlendirme tarzıdır. Nietzsche'ye göre, bu iki değerlendirme tarzının ortak bir özelliği vardır. İkisi de "sürü ahlakı"nın değerlendirme tarzlarıdır. Onun amacı, çağının, birbiriyle çatışan bu iki değerlendirme tarzları yerine başka bir değerlendirme tarzını ikame etmektir.⁹

Nietzsche, tarih boyunca yaşanmış ve dikkat çeken üç çeşit kültüründen bahseder dikkat çektiğini den bahsedildiğini belirtir. Bunlardan ilki gerçek karşısında dayanamayan, gerçekten kaçan, yaşayabilmek için gerçeği değiştirenlerin yaptığı değerlendirmelere dayanan kültürlerdir. Böyle kültürleri oluşturan insanlar, yaşamaktan yüz çevirirler ve bu dünyadaki her şeye "hayır" deme eğilimi gösterirler. Bunlar karamsar görüşlerin ortaya koyduğu artistik kültürlerdir. Bu kültürün en tipik örneği, "Budist Kültür"dür. İkinci kültür tipi, insan aklına ve bilimin sınırsız gücüne kayıtsız şartsız inanan insanların yaptıkları değerlendirmelere dayanan ve tipik örneğini İskenderiye kültüründe bulan "Sokratik Kültür"dür. Nietzsche'nin dikkat çektiği üçüncü kültür tipi, bilmenin, bilimin sınırsız gücüne inanmasalar da kendilerini bir var olma koşulu olarak bilmek zorunda olan insanların ortaya koyduğu "Trajik Kültür"dür. Budist kültür ve Sokratik kültür öğelerine farklı toplumlarda rastlamak mümkün iken, tarihteki tek Trajik kültürün örneği, Yunanlıların trajik çağındaki "Yunan Kültürü"dür.¹⁰

⁸ Kuçuradi, a.g.e., s. 134.

⁹ Kuçuradi, a.g.e., s. 135.

¹⁰ A.g.e., s. 135-136

Nietzsche kendi çağının kültürü ve insanının anlamına ilişkin çok ciddi çözümler ve eleştiriler yapar. Ona göre, on dokuzuncu yüzyılın kültürü, tamamen İskenderiye kültürünün etkisi altındadır.¹¹ Nietzsche'ye göre, on dokuzuncu yüzyılın insanı çökmüş insandır. Evet ve hayır diyemeyen olaylara göz yuman insandır. Suya sabuna dokunmayan yani bir şeyden yana veya bir şeye karşı olmayan insandır. Herkesin düşündüğü gibi düşünen insandır, kısaca Nietzsche'nin ifadesiyle 'sürü insan'dır. Yine Nietzsche'ye göre çağının insanı, "ara insan"dır. Yani yarı jeolog, yarı filozof, yarı bilim adamıdır. Başka bir ifadeyle işini tam olarak yapamayan insandır.¹² Nietzsche bu yüzyılın yorgun düşmüş, tepkisiz insan tipine yine bu yüzyılın yozlaşmalarının ve çöküntülerinin neden olduğunu düşünür. Avrupa insanlığı, hiçbir zaman bu yüzyıldaki kadar yozlaşmanın içinde olmamıştır. Bu yüzyılda pesimizm ve dekadansa eşlik eden cesaret kırıcı bir nihilizm her şeyi esaret altına almıştır. Nietzsche'ye göre hepsinin ortak nedeni "insanlığın ana içgüdülerinden sapma"dır.¹³

Nietzsche, kayıtsız şartsız söz dinleme, mekanik etkinlik, hemen karar verme, bir şey yapmayı gerektirecek şeylerden ve insanlardan uzak durma, yani pasifliğin çökmüş "modern insan"ın özellikleri arasında yer aldığını söyler. İnsandaki bu değişimler, Avrupa kültürünün çöküntüsünün de belirtisidir. Yine o, bu çöküntünün eğitimde, bilimde, felsefede, sanatta, toplumda ve siyasette, yaşamın ve düşünüşün hemen her alanında kendini gösterdiğine dikkati çeker.¹⁴

Nietzsche'nin yaşadığı dönemde, bilimle uğraşmak, bilim yapmak tamamen "moda" bir uğraşı halini almıştır. Bu bağlamda "çağın felsefesinin ana kaygısı bilimlere metot bulmak öte yandan sanatlara kurallar getirmektir. Ancak Nietzsche gerek çağının bilim anlayışını, gerekse sanata bakışını eleştiriden geri kalmaz. Çünkü ona göre, modern insan gibi, modern bilimcinin de bir yaratıcılığı yoktur. Modern bilimci, "ancak dışarıdan gelen uyarıcılara cevap verir; yani ancak başkalarının yaptıklarıyla uğraşır, o, "tarihçi", "eleştirmen", "analitikçi", "yorumcu", "gözlemci", "koleksiyoncu" ve "okuyucu" olur."¹⁵ Benzer bir şekilde Nietzsche'ye göre, on

¹¹ A.g.e., s.136

¹² A.g.e., s.136-138

¹³ Nietzsche, **Güç İstenci**, Çev., S. Umran, Birey Yay., İstanbul, 2002, s.39-40

¹⁴ Kuçuradi, a.g.e., s.139

¹⁵ A.g.e., s. 140

dokuzuncu yüzyılın sanatı da çöküntü içindedir. Çünkü çağın sanatı, insanı 'Buda'laştırmakta, kendinden geçirmekte ya da uyuşturmakta ve sağırlaştırmaktadır.

Böylece Nietzsche, yaşadığı çağı, yani 19. yüzyıl sonrası Avrupa kültürünü büyük ölçüde bir eleştiri süzgecinden geçirmektedir. Hatta o, çağındaki bütün gelişmeleri ve değişimleri ele alırken tabir yerinde ise, at gözlüğü ile olaylara yaklaşmamıştır; aksine çağına aykırı bir düşünüşle, döneminin bilimine, sanatına, felsefesine ve tarih anlayışlarına hep eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Bu nedenle o, bir kültür filozofu olarak çıkar karşımıza.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. NIETZSCHE’NİN İNSAN ANLAYIŞI

Felsefe tarihinde “insan sorunu”, Nietzsche ile bir filozofun temel araştırma problemi ve hareket noktası olmuştur. Çünkü Nietzsche’de diğer bütün problemler insana göre, yaşayan insana göre, yaşam ile doğrudan doğruya olan ilgileri bakımından kavranmaya ve değerlendirmeye çalışılıyor. Nitekim o, “felsefi düşünce tarihinin getirdiği problemlerle, ancak kendi gözüyle kavramaya çalıştığı realite¹⁶ bakımından hesaplar; problemleri, meslekten ya da kürsü filozoflarının bıraktığı yerden değil, hep kendisinden ve çağından hareket ederek ele alır; sonra da bu çağı oluşturan ve temelini meydana getiren problemlerden realiteye, insan realitesine dalar.”¹⁷

Nietzsche, insan konusunu temellendirirken, meseleye eski Yunan felsefesinin değerler problemini ele alarak girer. Ona göre, söz konusu dönemde geçerli olan değerler problemi, bir erdem problemi olarak kendisi gösterir. Erdemler basamaklandırılır, bu basamakların en tepe noktasına da belli bir en yüksek erdem (iyi) yerleştirilir. Böylece bu görüş, değerleri ancak bir moral değerler olarak görür ve çeşitli ayrıntıları ve yoğunluk dereceleri ile Nietzsche zamanına kadar gelir. Burada tek ödev, “daha iyi olma” çabasıdır. Diğer bütün her şeyin, bunun için bir araç olmaktan öte bir anlamı yoktur. Nietzsche’ye göre, Sokrates’in düşüncesinde temelini bulan bu ahlak görüşü, insan yaşamına aykırı bir değerler görüşüdür. Çünkü böyle bir görüş, yaşamı iyice yaşamın kıskacına alan bir görüştür. Ayrıca böyle bir görüş, yaşamın doğal haklarını görmezlikten gelen, yaşamı yoksullaştıran, kısaca insanın yapısına aykırı bir görüştür.¹⁸

Yunan trajik çağının sonrasında ortaya çıkan, başta Hıristiyanlık kültürü olmak üzere yeni kültürlerin de Nietzsche açısından büyük sorunları vardır. Çünkü bu yeni

¹⁶ Realite Kelimesi, insan olayları ve başarıları ile ilgili bir kelime.

¹⁷ Kuçuradi, **a.g.e.**, s.1

¹⁸ **A.g.e.**, s.6.

kültürler, “insan yaşamının bir tek yanını öne çıkarmak, yaşamı moral bir oluş olarak görmek isteyen, insan başarılarını ve insanla ilgili her şeyi de bu açıdan değerlendirmek” gibi bir yanlışa saplanmaktadırlar.¹⁹ Oysa Nietzsche’de değerler ile ilgili problemler, bir ahlak (moral) problemi olarak değil, insanın bütün yapıp ettikleri ile ilgili bir konu olarak ele alınır. O, “iyi-kötü zıtlığına dayanan ve bu dünyadaki gerçek hayatı mahkûm eden ahlakın karşısına, hayatı olduğu gibi ve bütün yönleriyle yaşayan insan hayatını koyar.”²⁰

Nietzsche moral kavramını, bir değerlendirme tarzı olarak, yani bir şeylere iyi, bir şeylere kötü değer yargısında bulunmak şeklinde algılar. Yapılması veya yapılmaması gerekenler şeklindeki değerler tablosu ise, insandan insana, çağdan çağa değişen değer yargılarıdır. Nietzsche’ye göre, bu şekilde algılanan görece bir değerler tablosundan uzak durmak gerekir. Onun ifadesi ile, “ahlaksal olan diye bir şeyden bahsedilmez, ancak olayların ahlaksal bir yorumundan bahsedilebilir.”²¹ Bu bağlamda Nietzsche açısından, iyi ve kötünün ötesinde kalmak gerekir. Nitekim onun, bu konuda, aynı adı taşıyan bir eseri de [*İyinin ve Kötünün Ötesinde*] vardır. Nietzsche’nin “iyi ve kötünün ötesinde” sözüyle dile getirmek istediği “öte” kavramı, “belli bir ahlaki değer yargılarının dışında olma, bunlara dayanarak yargılamamadır.”²²

Nietzsche’nin istediği şey, yeni bir değerlendirme tarzı idi. Burada söz konusu olan, varlığın hayat şartlarıyla sıkı bir ilişki içinde değerlendirilmesidir. Nietzsche’nin yeni bir değerlendirme tarzı oluştururken yapmak istediği şey, insandan hareket etmek, hemen her fırsatta insanı araştırmaktır.

Ancak insanı bilen bir kişi, şeyleri doğru olarak, tabii değerlerine uygun olarak değerlendirebilir. Çünkü realite, hayat, olup biten her şey moral dışıdır; değişmez moral diye bir şey yok, ancak moral yorumlamalar, moral değerlendirmeler vardır.”²³

Nietzsche’nin değerler sözüyle dile getirmek istediği şey, “bütün insan başarıları, en dar anlamından en geniş anlamına kadar bütün insan başarıları, insanın

¹⁹ A.g.e., s.6

²⁰ A.g.e., s.7

²¹ Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, çev. Ahmet İnam, Say yay., İstanbul, 2004, s.85.

²² Kuçuradi, a.g.e., s.8.

²³ Kuçuardi, a.g.e., s.10

her şeyi – düşünceleri, ülküleri, bilimi, sanatı, felsefesi, dini, moralleri, tarihidir.”²⁴
Kısaca onun anlamlı gördüğü her şey birer değer olarak kabul edilmektedir.

Böylece Nietzsche’de değerlerin yeniden değerlendirilmesi nedir? diye sorulduğunda verilecek cevap şöyle olacaktır:

Realitenin, olup biten her şeyin ve insan başarılarının tabii değerini, insan hayatı için taşıdıkları değeri görmek, geçerlikte olan moralin dışında, çağı yöneten değerlerin dışında, iyi ve kötünün ötesinde değerlerin değerini biçmek; bunu da yeni bir başarıyla, belli bir insan başarısı alanında yeni bir adımla göstermek...²⁵

Bu da gösteriyor ki, Nietzsche’nin ortaya koymaya çalıştığı, yeni değerlendirmelerin mihenk taşı “insan” olmaktadır. Ancak burada bir ayırım yapmak gerekiyor: yeni değerlendirmelerin ölçüsü olan insan, sıradan bir insan değil, başkalarının gözlüğü ile realiteye bakmayan, mevcut kalıpların ötesine çıkarabilen ve böylece yepyeni değerler ortaya koyan insandır.

Nietzsche zamanına kadar bütün ahlak filozofları, insan davranışlarının, tek tek eylemlerin başkalığı üzerinde durmuşlardır. Kişilerin yapıp ettiklerini, tek tek eylemlerini, gerçeklikte olan morale uygun olup olamamaları bakımından “ahlaklı” ya da “ahlak dışı” eylem diye adlandırmışlardır. Oysa Nietzsche’ye göre insanı bu şekilde ayırmanın bir varlık temeli yoktur.

Bir eylem, kendi başına bir eylem, ne ahlaklı ne de ahlaksızdır; onun anlamı ve değeri, onu yapan insanın bütünlüğüyle, öz yapısıyla ilgilidir; ancak onu yapan insan bütünlüğüyle göz önünde bulundurulduğunda anlaşılabilir ve değerlendirilebilir, anlamı ve değeri kavranabilir.²⁶

Böylece Nietzsche’de tek tek eylemleri ahlaklı ve ahlak dışı diye ayırma bir yanılmadır. Bu yanılmanın en temel nedeni ise, daha sonra bahsedeceğimiz “sürü insanı”na ait bir değerlendirme biçimidir.

Nietzsche, genel felsefesi itibariyle irrasyonalist bir bakış açısından hareket etmektedir. Ona göre, dünyayı akılsal yoldan kavrama girişimlerinin tümü, birer

²⁴ A.g.e., s.15

²⁵ A.g.e., s. 17

²⁶ A.g.e., s.21

basitleştirme faaliyetidir. Önemli olan, yaşamın zenginliğinden yola çıkarak, dünyayı anlamaya çalışmaktır. Buradan hareketle Nietzsche, felsefe denilen insan etkinliğinin, dünya hakkında bir rasyonel kurgu ortaya koyma işi değil, yaşamdan yola çıkan, yaşamayı aydınlatmaya yönelik bir düşünme çabası olduğunu düşünür.²⁷ Bu bağlamda Nietzsche bir yaşam filozofudur. Ve o yaşamayı bir karmaşa, değişken ve sürekli etki halinde olan bir oluş olarak anlar. Böylece Nietzsche’de “yaşama bir oluş olarak, nedensiz, ereksiz, sonuçsuz bir akıştır; bir organik ve fizyolojik süreçtir; bir gerilimdir, azalan ve çoğalan kuvvetlerin birbirleri içinde girmiş bir hareketidir... Bir güçler karmaşası ve güçler savaşıdır... ve tam da bu anlamda yaşam, sürekli tekrardır, karşıtların oyunudur”²⁸ Dolayısıyla Nietzsche’de yaşamın her evresi yeni bir oluş, yeni bir yaratma demektir.

Modern insanın sorunlarını kendince çözmeye çalışan Nietzsche, tabir yerinde ise, her şeyi bir kenara bırakarak, tam dikkatini değerler alanına, başka bir ifade ile bir yaşam felsefesine yöneltmiştir. Yeni değerler sunmaya, yeni değer tabloları oluşturmaya çalışan Nietzsche, doğaları farklı olsa da tüm insanda ortak olan bir ögenin bulunduğunu söyler. Bu öge, güç isteği ya da çevreye egemen olma dürtüsüdür. Ona göre, bütün varlığın temelinde, daha güçlü olmaya yönelmiş bir istek, bir irade vardır. Nietzsche, canlı olanın, yaşayanın bulunduğu her yerde güçlü olma isteğinin bulunduğu söyler. Çünkü yaşamın temel nedeni güçlü olma isteğidir.²⁹ Böylece Nietzsche’de insanoğlu yalnızca kendini korumaya çalışan bir varlık olarak değil, aynı zamanda güçlü olma isteğiyle kendini belirginleştiren bir varlık olarak görülür. Çünkü insanoğlunun temel isteği, “güçlü olmak” isteğidir.

Bu bağlamda, Nietzsche’ye göre, insan için mutluluk, hazda değil, güçlü olmaktadır. Böyle bir mutluluğa varmak ise, “sert bir disiplini” gerektirir; çünkü hayvani içgüdülere, basit hazlara kapıldığı sürece, insan gerçek ve üstün güçten yoksun kalır. Duygularını, eğilimlerini yücelten insan, hayvanların içinde bulunduğu durumdan sıyrılarak yücelir ve gerçek insan olur.³⁰ Söz konusu bu ideal insan ise daha sonra açıklayacağımız üzere “üstinsan”ın ta kendisidir.

²⁷ Doğan Özlem, **Ahlak Felsefesi**, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 2004, s.107

²⁸ **A.g.e.**, s.107

²⁹ Ahmet Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, Ekin Yay., Ankara., 1996 s.382

³⁰ **A.g.e.**, s. 382

Nietzsche'ye göre, üstinsan, insanoğlunun bir amacıdır. O, insanın yenilmesi, aşılması gereken bir varlık olduğunu söyler. Her varlık kendisinden üstün bir şey yaratmıştır. Bu yüzden, insanın da kendisini aşması gerekir. Örneğin, maymun, insanın gözünde ne ise, insan da üstinsanın gözünde o olmalıdır. Böylece yeryüzünün anlam ve amacının üstinsan olduğunu söyleyen Nietzsche için, insan doğasına yaraşan, güçlü, korkusuz ve acımasız olmaktır.³¹

İnsanın yeni değerler yaratması gerektiğini düşünen Nietzsche'ye göre, İnsan, değerleri hazır bulamaz, çünkü değerleri ona aktaracak hiç kimse yoktur. İnsanoğluna, iyinin ve kötünün ne olduğunu anlatacak, açıklayacak ve kabul ettirecek üstün otoriteler bulunmamaktadır. İnsan yapayalnızdır ve hayatının anlamını, bağlanacağı değerleri yeni baştan özgürlük içinde kendisi yaratmak zorundadır.³²

Öte yandan Nietzsche, sosyalistlerin sistemleştirdiği şekliyle, bütün insanların eşit olduğu yönündeki düşünceye karşı çıkar. Ona göre insanlar eşit değildir ve standart bir insan tipinden bahsedilemez. İnsanlar hem bilinç seviyelerine göre, hem de fizyolojik durumlarına göre farklı tipler oluştururlar.³³ Çünkü Nietzsche'ye göre bütün insanlar aynı sözleri kullansalar da başka başka dilleri konuşur; aynı şeylere baksalar da başka başka şeyler görür. Realiteyi değerlendirmeleri başka başkadır; çünkü onlar başka başka yapıda insanlardır.³⁴ Bir insanın değerlendirmeleri, onun ruhunun kendi yaşama şartları olarak ve kendi ihtiyacı olarak neyi gördüğünü ele verir.³⁵

Bu bağlamda Nietzsche'de insanlar realiteyi görebilme veya görememeleri açısından realiteyi başka başka tarzlarda değerlendirirler. Buna göre de insanlar realiteyi değerlendirmeleri bakımından genelde üç ana tipte toplanabilirler. Bunlar sırasıyla sürü insanı, özgür insan ve üstinsan ya da trajik insandır. Ancak bu üç insan tipinin yanında Nietzsche'de bir dördüncü insan tipi de vardır. Bu da "yırtıcı hayvan" tabirini kullandığı insan tipidir. Bu insan tipi, diğerlerine göre Nietzsche'de çok az

³¹ A.g.e., s.382

³² A.g.e., s.382

³³ Fehmi Baykan, **Nietzsche'nin Felsefesi**, Kaknüs, İst., 2000, s.91.

³⁴ Kucuradi, a.g.e., s.25

³⁵ A.g.e., s. 25

incelenen insan tipidir. Biz de bu insan tipi üzerinde fazla durmadan, onun insan anlayışında yer alan diğer üç insan tipi üzerinde duracağız.

1.1.1. Sürü İnsanı

Nietzsche'ye göre sürü insanı kimdir? Sürü insanı günlük dilde “kötü insan” denilen, ahlak kurallarına saygı göstermeyen insan ya da yıgın insanı değildir. Sürü insanı, ahlaklı insandır. Her çeşidiyle sürü insanı, gerçeklikte olan ahlakın ve onun gereklerinin sınırları içinde var olan, yapıp ettiklerini değerlendirmelerini bu ahlakın değer yargılarına uydurmaya çalışan insandır.³⁶ Sürü insanı için, bütün değerlerin, insan ile ilgili her şeyin değerlendirilmesi kendisinden önce yapılmıştır. Kişinin tek yapacağı, bunlara göre yaşamak, yapıp ettiklerini bu değer yargılarına göre ayarlamaktır.

Sürü insanı için söz konusu ahlak ve onun değer yargıları tartışma konusu bile değildir. Çünkü sürü insanı için, bunları tartışma konusu yapmak ahlaksız davranışta bulunmaya eşittir.³⁷ Bu konuda özgür olabileceğinin farkında bile olamayan sürü insanının yaptığı tek şey, söz konusu ahlaka boyun eğmektir. Bu yüzden sürü insanının yapıp ettiklerini yöneten, olayları ve durumları kendi gözleriyle görmesine dayanan kendi değerlendirmeleri değil, geçerlikte olan ahlakın değer yargılarıdır.³⁸

Nietzsche'ye göre, insanların var olduğu bütün zamanlar boyunca insan sürüleri de (aile grupları, topluluklar, kabileler, halklar, devletler, kiliseler) var olmuştur. Her zaman küçük sayıdaki buyurucularla karşılaştırıldığında boyun eğenlerin sayısı çok olmuştur. Dolayısıyla boyun eğmenin, insanlar arasında en iyi ve en uzun uygulanan eğitim olduğu kolayca varsayılabilir. Ortalama olarak her bir boyun eğme gereksinmesi doğuştandır; bir çeşit formal vicdan olarak, bizden talep ettiği şudur: “Herhangi bir şeyi koşulsuz olarak yapmalısın.” Bu gereksinme kendi kendini yerine getirmeye çalışır, formunu bir içerikle doldurarak; gücüne,

³⁶ Kucuradi, a.g.e., s.27

³⁷ Mustafa Günay, **Felsefe Tarihinde İnsan Sorunu**, İlyay yay., İzmir, 2003, s.170

³⁸ Kucuradi, a.g.e., s.171

sabırsızlığına, gerilimine göre, kaba bir iştah olarak şeyleri yakalar, çok az ayırım yapıp, kulağına bağırılan her şeyi kabul eder.³⁹

Nietzsche açısından, insan gelişiminin tuhaf sınırlılığı, duraksayan çok uzayan, sık sık geri dönen, döngüsel olan bu boyun eğme, sürü içgüdüsünün en iyi biçimde miras kalmasındandır. “Bu içgüdünün en aşırı noktasına doğru ilerlediğini düşünelim bir kez; sonunda buyuranlar ve bağımsızlar eksilecektir; ya da içten içe kötü bilincin açısını çekeceklerdir, buyurmadan önce kendilerini aldatmayı zorunlu bulacaktır.”⁴⁰ Kendi dönemi Avrupa’sını bu şekilde betimleyen Nietzsche’ye göre,

Avrupa’daki sürü insanı, kendisinin biricik uygun insan tipi olduğu görüşünü veriyor, onu evcilleştiren, geçimli ve sürü için yararlı kılan özelliklerini yüceltiyor; sanki onlar has insan erdemleriymiş gibi. Dayanışma, lütuf, itibar, çalışkanlık, ölçülülük, alçak gönüllülük, hoşgörü, acıma, liderlerin ve kösemelerin kaçınılmaz olduğu sanıldığı durumlarda insan, bugün buyurucuların yerine kurnaz sürü insanlarını koyup, onları bir araya getirmeye çalışıyor durmadan: Tüm meclise dayanan anayasaların kökeni budur.⁴¹

Görüldüğü gibi Nietzsche’ye göre sürü insanı herhangi bir yığın insanı değil, aralarında belli bir ahlakla bağlı, o sürünün bir zamanlar ayakta durmasını sağlamış bir ahlakla bağlı (aile, devlet, parti, vb.) insan birlikleridir.

Öte yandan şunu da belirtmeliyiz ki, Nietzsche’de sürü insanı, yaratılışı itibariyle zayıftır ve varlığını sürdürmek için başkalarına muhtaçtır. Böylece topluluk halinde var olmanın temelini oluşturan biyolojik faktör yani “sürü içgüdüsü” bu tip insanlarda en çok ihtiyaç duyulan ve en fazla kullanılan yaşam unsurudur.⁴²

Nietzsche’ye göre, sürü insanında hakim olan eğilim, herkesin eşit olduğu bir toplum düzeni kurmaktır: Ya Tanrı önünde ya kanun önünde eşitlik. Orta ve vasat olan değerli olan olduğu için, aşırılıklara yer yoktur. İşte bu tutum onların sıradanlığını meşrulaştırır.⁴³

³⁹ A.g.e., s. 28-29

⁴⁰ Nietzsche, **İyinin ve Kötünün Ötesinde**, s.110-111

⁴¹ A.g.e., s.111

⁴² Baykan, a.g.e., s.96

⁴³ A.g.e., s.98

Sürü insanı, ortayı sever, çünkü orada korku yoktur; burada insan yalnız olmaz; burada yanlış olmaya yer yoktur: burada eşitlik vardır. Burada insanın varlık şekli kınanmaz, tersine doğru varlık şekil olarak hissedilir, burada kendinden hoşnutluk hakimdir.⁴⁴

Ancak sürü insanını, Nietzsche onaylamaz; onaylamaz çünkü sürü insanında özgürlüğün, özgürce hareket etmenin asla yeri yoktur.; çünkü sürü insanının yaptığı tek şey, sahip olunan ahlaka boyun eğmektir. Sürü insanı olayları ve durumları her zaman kendi görmeleriyle değil, sahip olunan ahlakın çerçevesinde görür. Oysa Nietzsche açısından sürünün dışına çıkmak gerekir. İşte bunu başaracak olan özgür insandır. Şimdi Nietzsche'nin özgür insandan ne anladığına geçelim.

1.1.2. Özgür İnsan

Özgür insan nasıl bir insandır? Kimdir özgür insan? Nietzsche'ye göre, özgür insan, ahlak dışı insandır. "Özgür insan, içinde yetiştirdiği ve yaşadığı sürüden kopmuş, kendi yolunu arayan, insan ile ilgili şeyleri, insanın her şeyini kendi gözleriyle görmek isteyen insandır."⁴⁵ Ancak özgür olma yolunda her kişi, birkaç dönem geçirmek, birkaç basamak inip çıkmak zorundadır. Bazı kişiler bu basamakların herhangi birinde takılıp kalırlar, asla ileri gidemezler. Böyle durumlarda çeşitli "kopmuş insan" tipleri, değerler karşısındaki tutumları bakımından başka başka olan çeşitli "kopmuş insan" tipleri ortaya çıkar.⁴⁶

Geçerlikte olan ahlakın dışına çıkan ilk adım, "büyük kopma"dır. Ahlaki değerlerin ve değer yargılarının havada kaldığının farkına varan kişi "büyük kopma"nın sınırına gelmiş demektir.⁴⁷ İşte bu noktada insanın karşısına nihilizm sorunu çıkmaktadır. Bu temel problem karşısında ancak etkin ve aktif olan kişi, terk ettiği değerlerin yerine yeni değerler yaratma ve ortaya koyma imkanı bulabilir.⁴⁸

⁴⁴ A.g.e., s.98

⁴⁵ Kuçuadi, a.g.e., s.3

⁴⁶ Günay, a.g.e., s. 172

⁴⁷ Kucuradi, a.g.e., s.54

⁴⁸ Günay, a.g.e., s.173

Bu anlamda özgür insan, yaşadığı ve yetiştiği ahlakın ve onun değer yargılarının, gereklerinin dışına çıkan ahlak dışı insandır. Ahlakdışı kavramından ise Nietzsche şunu anlar:

Aslında iki yadsıma girer ahlakdışı sözcüğümün içine. Bir yandan, şimdiye kadar en yüksek sayılan bir insan tipinin, iyileri, iyilikseverleri, iyilik yapanları yadsıyorum; öte yandan, gerçek ahlak diye geçerli ve egemen olan bir tür ahlakı, dekadans ahlakını, daha somut deyimiyse Hıristiyan ahlakını yadsıyorum.⁴⁹

Özgür insan, birçok erdemleri olmasını asla istemeyen insan tipidir. Özgür insan tek erdemi ister ve kendi erdemini sever; onun için mücadele eder, savaşır. Kısaca onun için yaşar. Öte yandan, “Özgür insan, hangi şeyden özgür olmak istediğini sormaz; niçin ne için özgür olmak istediğini sorar ve buna verdiği cevapla kendi işini sorar, bulur.”⁵⁰

Özgür insanın bütün değerlendirmelerine ve bütün yapıp ettiklerine yön veren bir tek düşünce vardır. Bu da insanın hiçbir zaman ona doymadığı idealidir. Yani, yaratıcı insanın ideali, trajik insanın idealidir. Nietzsche'nin ifadesiyle,

... daha önce olmuş ve şimdi olanla yalnız uyuşmayı, ona katlanmayı öğrenmiş olan insanın değil, aynı zamanda bunun daha önce ve şimdi olduğu gibi, bir daha olmasını isteyen, hep olmasını isteyen, yalnız kendisine değil, bütün piyasa ve oyuna, ve yalnız bir oyuna değil, aslında tam bu oyuna ihtiyacı olana ve onu gerektiren, yüksek şeyleri en çok seven, en canlı, hayata en çok “evet” diyen insan idealidir.⁵¹

Özgür insan, ahlaki değer yargıları kurmaz. Özgür insan, iyinin ve kötünün ötesine geçmiştir. Ama kendisi ahlak dışı bir insan olsa da çeşitli değerlendirme tarzlarının varlığını, zıt değerlendirmeler yapan insanların varlığının farkındadır. Hangi anlama gelirse gelsin, iyi ile kötünün hayat için kaçınılmaz olduğunu; belli bir açıdan görmenin kaçınılmaz olduğunu bilir.⁵² Nietzsche'ye göre, “insanların farklılığı, yalnızca iyi bulduklarının çizelgelerindeki farklılıkta, yani, çabalamaya değer iyi anlayışlarında değil de, bir de az ya da çok değerli bütün ortaklaşa

⁴⁹ Nietzsche, **Ecco Hommo**, çev. C.Alkor, Say. Yay., İstanbul, 1983, s.144

⁵⁰ Günay, **a.g.e.**, s.173-174

⁵¹ Kuçuradi, **a.g.e.**, s. 65

⁵² **A.g.e.**, s.66

tanıdıkları iyilerin farklılığında, sıralanma düzenlerinin farklılığında gösterir kendini: Hatta bunlardan daha çok, bir şeye sahip olup, o şeyi ele geçirmekten ne anladıklarında kendini ortaya koyar.⁵³

Özgür insan, bu dünyanın realitelerinin anlamlarını, kendi gözleriyle görmek ister. İnsanlarla ilgili her şeyin yeniden değerlendirilmesi gerektiğini görerek hiç olmazsa bunun da yolunu açmak ister. Özgür insan bu anlamda hazırlayıcı insandır. Açtığı yol, üstinsanın yoludur.

Özgür insan, kendi kendini yenileyen, kendini eğiten, herhangi bir şeye saplanıp kalmayan insandır. Özgür insan kendi erdemi için yaşar ve birçok erdemi olsun istemez, kendisi olmak ister. Onun erdemi, başkalarının erdemsizliğinden acı çekmeyen propaganda yapmayan, yasak olan her şeyi yapan, moral dışı bir erdemdir. Ancak kendi kendisi olmak isteyen özgür insan, sürekli maske taşır, kendisini olduğu gibi göstermez. O kendisinden utanmaz. Başkaları onu anlamadığı için onun gerçek yüzünü göremezler.⁵⁴

Özgür insan, yalnız kalmak ister. Çünkü kendi işini yapabilmesi için yalnız kalması gerekir. O, yalnız kalabilen insandır. O, kendi kendine yeter. O, yığınla, sürü insanına söz söylemez. Ancak kendi gibileriyle ve kendi gibi alacaklarla konuşur. Öte yandan özgür insan, hazır olan her şeye karşı şüphelidir. Bununla birlikte hazır olan her şeye el uzatma hakkını da tanır kendine.⁵⁵

Sonuç olarak diyebiliriz ki, özgür insanın bütün değerlendirmelerine yön veren bir tek düşünce vardır. Bu da özgür insanın, üstinsana ulaşabilmesi uğraşısıdır. Özgür insanın yüceliğini belirleyen neden, sadece kendini kurtarması, kendini özgür kılması değil, bütün bunları ne için yaptığını bilmesi ve bunu başarmasıdır. Kişi yabancılaşmasını kendi ego tatmini ya da çıkarı için değil, bir ideal uğruna, gelecek olana yolu hazırlamak için aşar.⁵⁶ Nitekim Nietzsche bunu Zerdüş'te şöyle dile getirir:

İnsana yüce olan, onun köprü olmasıdır, gaye değil: İnsanda sevicek olan onun başlangıç ve bitiş olmasıdır. Ben batmaktan başka türlü yaşamasını bilmeyenleri

⁵³ Nietzsche, **İyi ve kötünün ötesinde**, s.107

⁵⁴ Kucurali, **a.g.e.**, s. 62-66

⁵⁵ **A.g.e.**, s.66

⁵⁶ Baykan, **a.g.e.**, s. 115

severim, çünkü bunlardır karşıya geçecek olan... Ben, batmak ve kurban olmak için yıldızların ötesinde sebep aramayıp, kendini, yeryüzünü bir gün üst insanın olsun diye yeryüzüne feda edenleri severim. Ben bilmek için yaşayan ve bir gün üst insan yaşayabilsin diye bilmek isteyenleri severim....⁵⁷

Böylece “özgecilik” ve “feda ediş” özgür insanın en büyük özellikleridir. Bununla birlikte özgür insan kendini mükemmelleştirmek ister. Bu da yeni bir insan tipini ortaya çıkarır. Bu yeni insan tipi, trajik insanın diğer adla üst insanın ta kendisidir. Bu insan tipi, Nietzsche’nin ifadesiyle “yeryüzünün efendileri”dir.⁵⁸ Böylece özgür insanın kendini feda etmesiyle artık *üstinsan* ortaya çıkacaktır.

1.1.3. Trajik İnsan ya da Üstinsan

Öncelikle trajik insan ya da üst-insan’ın ayırt edici özelliklerinden söz etmeden önce, üstinsan’ın kısa bir tanımlamasını yapmak yerinde olacaktır. Üstinsan, geleneksel ahlakı köle ahlakı olarak görüp değerlendiren, eşitlik kavramına karşı çıkıp, ahlaki değerlerin son çözümlemede insanın gerçek doğasına, insandaki güçlü olma isteğine dayanması gerektiğini belirten Nietzsche’nin öngördüğü bir insanlık aşamasıdır. Üstinsan kavramı, insan evriminin bundan sonraki aşamasında ortaya çıkacak bir insan tipi olarak, değerleri gözden geçirme, yeni baştan yaratma ve güçlü olma isteğini hayata geçirme cesaretinde olan insan için kullanılmaktadır.⁵⁹

Bu tanımlamadan da anlaşılacağı üzere, trajik insan güçlü olma isteğine dayanır, güç istemiyle hareket eder. Güç istemi, Nietzsche felsefesinin anahtar kavramlarından biridir. Güç istemi, yaşamın kendisidir. Yaşamdan koparılmayan, hep yaşamla birlikte olandır. “Nerde canlı bir şey bulduysam, orada güç istençleri de buldum” diyen Nietzsche’ye göre, tüm canlılar evreni, insan yaşamasının öz belirlenimleri ile bezenir. Efendi olma, üste çıkma, güçlü biçimindeki insana özgü

⁵⁷ Nietzsche, **Böyle Buyurdu Zerdüş**, çev. O.Derinsu, Varlık yay., İstanbul, 1983, s.28-27.

⁵⁸ Baykan, **a.g.e.**, s.115-116

⁵⁹ Cevizci, **a.g.e.**, s.527

görünümleri tüm canlılara aktaran Nietzsche, bir bütün olarak evreni de güç istenci olarak yorumlamaktan çekinmez.⁶⁰

Öte yandan Nietzsche’de yaşamın en temel özelliği olarak güç istenci, yaşamayı, bir eylemlilik ve etkinlik olarak ifade eder. Yaşamak, belli bir özü korumak değil, bu özü aşmaktır. Her şey bu öz aşımına bağlıdır. Yaşamayı başlatıp kımıldatan, yaşayanın hiç durmadan daha kuvvetli, daha güçlü olmayı istemesidir. Yani, yaşama bütün yönleriyle güç istemidir. Kolay yaşamının değil, zor yaşamının bir dürtüsü olan güç istemi, insanın kendisine söz geçirmesi, insanlığını gerçekleştirme, kendindeki kaba uzanıların önünü kesip içten gelen bir ahlak kuvveti ve kültür yaratıcılığı ile tepeden tırnağa yoğurmasıdır.⁶¹

Böylece Nietzsche, güç istemi kavramını, kendini yenme, kendini aşma gibi sözlerle aynı anlamda kullanır. Yine güç istemi bir erdemdir. Çünkü güç isteminin azaldığı ya da alçaldığı yerde bir düşüklük söz konusudur. Nietzsche’de düşkün kişi ise, bulunduğu ile yetinen, daha fazlasını istemeyendir. Ancak böyleleri yaşamaya ihanet ederler, hep kendi suçları yüzünden yaşamayı kolayından alırlar. Oysa yaşamak tehlike içinde olmayı gerektirir. İşte güç istemi, yaşamayı, tehlikeli bir serüven yapmakla birlikte, aynı zamanda onu değerli kılmaktadır. Çünkü Nietzsche’ye göre, insan için salt yaşayıp gitmenin doğal, bitkisel, biyolojik bir var olmanın hiçbir değeri yoktur.⁶² İnsan tüm varoluşunu güç istemine borçludur. İnsanın herhangi bir canlıdan ayrılan yönü onun güç istemidir. İnsanı insan yapan, hayvanların üstüne çıkaran, yaşayışında güç isteminin yürürlükte olmasıdır.⁶³

Nietzsche, güç istemi ile ilgili açıklamalarını daha iyi ortaya koyabilmek için, “büyük adam” anlayışını ortaya koyar. Ona göre, “büyük adam” güçlü adamdır. Büyük adam, kendisine güç istemini şaşmaz bir buyruk yapmıştır. İnsanların en sorumlusu olarak, kendisini, çevresini, başkalarını biçimler. Miskin güdülerden bağımsız, kendine güvenen ve bu güveni boşa çıkarmayandır. Sözün salt anlamında ahlaklı, sağlam ve yaratıcıdır.⁶⁴ İşte böylesi insanlara sık rastlanmıyorsa da bu var olma olanaksızlığından değil, olsa olsa, “öz-korunumu güdüsü” yüzünden, yine bu

⁶⁰ Nermi Uygur, **Güneşle**, YK.Yay., İstanbul, 1997, s. 292

⁶¹ Günay, **a.g.e.**, s.176

⁶² **A.g.e.**, s. 177

⁶³ Uygur, **a.g.e.**, s. 298 – 299

⁶⁴ Günay, **a.g.e.**, s. 178

güdünün yönettiği yanlış ve sakat bir toplum yüzünden, güç isteminin gölgede kalmasından dolayıdır.

Bu bağlamda üstinsan ya da trajik insana dönecek olursak, “trajik insan realiteyi olduğu gibi gören ve kavrayan insandır. O, yeterince güçlüdür. Bu nedenle gerçekliğe yabancı olmuş ve ondan kopmuş değildir. O, gerçekliğin kendisidir.”⁶⁵ Öte yandan üst insan, hayata “evet” diyen, hayatı olduğu gibi isteyen ve seven insandır. Hayata evet demek ise, varlık çemberinin ardı arkası kesilmez, son bulmaz dönüşünü kavrayıp onu istemek demektir. Kişinin hayata evet diyebilmesi için yeni kurulan yapılarla, yeni başarılarla, her şeyi sürekli olarak yeniden değerlendirmesi gerekir.⁶⁶

Yine Nietzsche açısından hayata evet demek, olduğu gibi hayatı savunmak, acıya da evet demek, acıyı da savunmaktır. İşte hayata evet diyen trajik insan, yeryüzünün anlamıdır. Çünkü dünya ve hayat, yaratıcı insanlarla anlam ve değer kazanır.⁶⁷

Öte yandan üstinsanı yeryüzünün anlamı olarak tarif eden⁶⁸ Nietzsche için, trajik insan, yeniden değerler ortaya koyan ve yaratan insandır. Böylece bu insan tipi bu yeni başarılarıyla bir yandan geçmiş kurtarır diğer yandan da geleceğe, insanın geleceğine yön verir.⁶⁹ Nitekim Nietzsche bu konuda şunları söyler: “Ödevim, insanlığın en yüksek anlamda kendine döneceği, geriye bakacağı, ileriye bakacağı, rastlantının, rahiplerin boyunduruğundan kurtulup niçin ve neden sorularını ilk kez toptan ortaya koyacağı o anı, o büyük öğeyi hazırlamak olacak...”⁷⁰

Üstinsan, yaptığı değerlendirmelerle ölçü veren, yasalar koyan, buyuran insandır. Onun işi sadece değerleri saptamak değildir. Yaratıcı insanlar insanlık için ortaya koydukları amaçları ve değerleri, önce kendileri denerler. Nitekim kendilerinin yapıp ettikleri ve eserleri bunun birer göstergesidir.⁷¹

Üstinsan bir hediftir, hem gaye (telos) anlamında hem de imkan (possibility) anlamında, yani nihai insan potansiyellerinin tam anlamıyla gerçekleştirilebilmesi

⁶⁵ Kucuradi, **a.g.e.**, s. 70

⁶⁶ **A.g.e.**, s. 71.

⁶⁷ **A.g.e.**, s. 71-72

⁶⁸ Copleston, **Felsefe Tarihi**, çev.D.Canefe, İdea yay., İstanbul, 1998, s. 173

⁶⁹ Günay,**a.g.e.**, s. 179

⁷⁰ Nietzsche, **Ecco Hommo**, s.98-99

⁷¹ Kucuradi, **a.g.e.**, s. 119-120

imkanlıdır. Bu anlamda üstinsan felsefi bir kurgu, tasavvur değil, biyolojik bir imkandır ve tabiatın insanla ilgili deneyiminin gayesidir.”⁷²

Trajik insan, doğal insandır, olduğu gibi olan insandır. Onun yaptığı her şey ve eseri onun varlık yapısıyla, onun bütünlüğüyle ilgilidir. O, her şeye dokunur, her şeyi sorar, her şeyi eline alır. Çünkü o, her şeyi ilk defa görmektedir. Diğer yandan trajik insan, kendine güvenen, kendinden emin adımlarla yürüyen insandır. Çünkü o, kendi kendini eğitmiş, uzun bir disiplinden geçmiş ve kendini kendi avucu içine almış insandır. Yaratıcı insan, egoisttir. O, insan olmaktan gurur duyar, olduğu gibi olmakla övünür.⁷³ Böylece insanlar arasındaki sıra ve derece farkında en yüksek yeri olan insan, yaratıcı insandır.

Nietzsche “üstinsan” kavramıyla, o güne kadar ki insanlıkla ve onun değerleriyle arasına bir sınır çizer. Ona göre, bütün çağlarda insanlar ıslah edilmek istenmiştir. Ancak bu ıslah edilme sürecinde insanlar, adeta varlıklarını tehlikeye atmışlardır. Yine insanlar, “yaşamın uyarılarına karşı kinle dolmuşlar, daha güçlü ve mutlu olan her şeye karşı kötümser bir kuşkuya bürünmüşlerdir.”⁷⁴ Buna karşın Nietzsche, “Zerdüş” tipi ile insanlığa yeni değerler kazandırmaya çalışmıştır.

Nietzsche’nin “Zerdüş” tipi ile yapmak istediği şey, insanı ayakta tutan ve ona değerini kazandıran, geleceğe yön veren, hedef koyan üst insanların ortaya çıkışını rastlantıyı elinde alıp, insanlara “hedef olarak koymak”, yeryüzü kültürünün hedefi yapmaktır.⁷⁵

İnsanlığa yeni bir yol göstermek, değerleri yeniden değerlendirmek isteğinde olan Nietzsche’ye göre, insanın “her an aşılmakta” olduğunun bir simgesi ve kişileşmesi olan Zerdüş’te üst insan kavramı, en büyük gerçek olmuştur. Nietzsche ‘Zerdüş’ün kişiliğinde üstinsanı bir varoluş tarzı olarak sunmaktadır.⁷⁶ Nitekim Nietzsche, bu konuda şunları söyler: “Bu mutlu sessizlik, bu tüy gibi ayaklar, bir an eksik olmayan bu kabına sığmazlık, Zerdüş’ün kişiliğini yapan ne varsa, hiçbiri büyüklüğün ayrılmaz parçası olarak düşünülmemiştir daha önce. Zerdüş kendini işte

⁷² Baykan, a.g.e., s. 119

⁷³ Kucuradi, a.g.e., s. 77

⁷⁴ Nietzsche, **Putların Alacakaranlığı**, çev. H.Akyüz, Akyüzkitapevi, İstanbul, 1991, s.39-40

⁷⁵ Kucuradi, a.g.e., s.185

⁷⁶ Günay, a.g.e., s. 80

bu yüzden, böyle geniş uzaylarda yaşayıp, en çelişik şeylere böylesine açık olduğu için, en büyük varoluş biçimi saymaktadır....”⁷⁷

Zerdüş’tü en büyük var oluş biçiminin temsilcisi olarak kabul eden Nietzsche, “Böyle Buyurdu Zerdüş” kitabında, üst insan öğretisi hakkında Zerdüş’ün ağzından şunları söyler (uzun bir yalnızlık ve inziva döneminden sonra Zerdüş insanların arasına dönmeye karar verir ve bulunduğu yerin Pazar yerine giderek oradaki kalabalığa üst insandan bahsetmeye başlar.):

Üstinsanı öğretiyorum ben sizlere... Üstinsan anlamıdır yeryüzünün, iradesi desin ki: Üstinsan anlamı olacaktır yeryüzünün. Yalvarırım sizlere... bağlı kalın yeryüzüne ve inanmayın sizlere dünya ötesi umutlardan bahsedene... Bir zamanlar Tanrıya karşı işlenen günah, günahların en büyüğüydü, ama Tanrı öldü, onunla birlikte öldüler o günahı işleyenler de. Yeryüzüne karşı işlenen günahdır şimdi en korkuncu... ⁷⁸

Zerdüş konuşmasını yaptığı pazar yerinde kalabalığa konuşmasını şöyle sürdürür:

İnsan hayvanla üst insan arasına gerilmiş bir iptir, uçurum üzerinde bir ip. Tehlikeli bir geçiş, tehlikeli bir yolculuk... tehlikeli bir ürperiş ve duraklayış. İnsanda büyük olan, bir köprü olmasıdır onun, yoksa bir amaç değil... Ben, bilmek için yaşayamı ve bir gün üstinsan yaşasın diye bilmek isteyenini severim.⁷⁹

Ne yazık ki, seslendiği insanlar Zerdüş anlamazlar.

Nietzsche’nin Zerdüş ile ilgili açıklamalarından sonra, onun üstinsan ile ilgili düşüncelerini toparlayacak olursak, üstinsan, her zaman için çağında ve çevresinde geçerlikte olan ahlakın dışına çıkabilen, iyinin ve kötünün ötesinde olan insandır. Üstinsan, sürü insanı ile taban tabana zıt değerlendirme tarzına sahiptir. “Sürü insanının insanları değerlendirmesi, onların tek tek eylemlerinin morale uygun olma veya görünmemesine dayanır. Yaratıcı insan ise, insanların tek tek eylemleri karşısında hemen moral bir değer yargısı sunmaz; bir bütün olarak kişileri

⁷⁷ Nietzsche, **Ecco Hommo**, s.80

⁷⁸ Nietzsche, **Böyle Buyurdu Zerdüş**, s.26-27

⁷⁹ **A.g.e.**, s.28-29

değerlendirir.”⁸⁰ Gerçek anlamda insan olma hakkına sahip insanlar olduğunun gösterilmesidir. Çünkü Nietzsche’de üst insan bir umuttur. Üst insan her alanda etki yaratacaktır. Üst insan ile birlikte yitirilen “insan”ın gerçek anlamı tekrar kazandırılacaktır. Nietzsche’nin insan anlayışını ortaya koyduktan sonra, şimdi onun tarih konusundaki düşüncelerine geçebiliriz. Çünkü tarihin yapıcısı olarak insanın ne olduğunun doğru anlaşılması kişinin tarihe bakışını olumlu etkileyecektir.

⁸⁰ Kucuradi, **a.g.e.**, s. 89

İKİNCİ BÖLÜM

2. NIETZSCHE'NİN TARİH ANLAYIŞI

Bir filozof olarak Nietzsche, bilgi, bilim din, politika, estetik, etik ve edebiyat konularında yaptığı eleştiriler gibi, tarih konusunda da yaptığı eleştirilerle adından sıkça söz ettiren birisi olmuştur. Onun dönemine kadar, tarih konusunda pek çok filozof düşünceler ileri sürmüş, eleştirilerde bulunmuş ve çözüm önerileri getirmişlerdir. Fakat diyebiliriz ki, hiçbiri Nietzsche'ninki kadar keskin dilli ve sert olmamıştır.

Nietzsche öncesi dönemin tarih anlayışlarında, tam bir fikir birliğinin olmadığı görülür. Aynı dönem içinde olmalarına rağmen birbirinden oldukça farklı tarih anlayışları ileri süren filozoflarla karşılaşırız. Antikçağda tarih (historia) kavramı çok farklı anlamlarda kullanılıyordu. Örneğin Platon, tarih sözcüğünü, İonyalı doğa filozoflarının ve özellikle de Milet okulunun doğa hakkındaki düşüncelerini aktarırken, “geçmişte kalmış düşünceleri haber verme” anlamında kullanmıştır. Daha sonra Aristoteles, bin yıllar boyunca etkili olacak bir ayırım yaparak, tarihsel bilgiyi, hakiki bilgi olan akıl bilgisinden ayırt etmiştir. Aristoteles için “doğal ve toplumsal olaylara yönelik bilgi, ister birikim bilgisi isterse doğrudan gözlem bilgisi (empeiria) halinde olsun, hiçbir “genel”e vardurmaz. “Genel”e ancak akıl yoluyla, rasyonel düşünme ile varılabilir. Bu nedenle tarih yazıcılığının da bize sunabileceği bilgi, Heraklitos’un dediği gibi, çokluk bilgisi olarak kalır.”⁸¹ Grek düşüncesinin tamamında bu şekilde bir bilgi ayrımı bulmak olanaklıdır. Öte yandan Grekler için, geçmiş ve gelecek, tekrarlanıp duran, gelip geçici bir evrenle ilgili zaman boyutları olarak görülür. Böylece insanların ve toplumların geçmişleri de gelecekleri de söz konusu formlar çerçevesinde rastlantısal olarak dönen ve bir sürekliliği olmayan şeylerdir. Kısacası Grekler için tarih, rastlantısal olarak tekrar eden bir süreçtir.⁸²

⁸¹Doğan Özlem, **Tarih Felsefesi**, Anahtar kitaplar, İstanbul, 1994, s.17-18

⁸² **A.g.e.**, s. 19-20

Ortaçağ'a gelindiğinde, döngüsel bir tarih anlayışından, çizgisel bir tarih anlayışına geçildiğini görüyoruz. Bu dönemde, tarihsel olaylar aşkın (tanrısal) bir iradeye bağlı olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bu dönemle birlikte, yeni bir tarih anlayışı olan “teolojik tarih anlayışı” kabul görmeye başlamıştır. Böylece özellikle Hıristiyanlığın yoğun bir etkisi altında “tarih” kavramına yeni bir anlam yüklenmiştir. Örneğin Antik Yunan’da “geçmiş” kavramı “şimdi” ve “gelecek” kavramlarıyla bağlantılı olarak ele alınırken, tarihe sadece geçmişe ait şeyler açısından bakılmıştır. Oysa ortaçağda “tarih”e, “...belli bir ereğe göre yönelmiş, başlangıç ve bitimi olan, kendi içinde süreklilik taşıyan ve gelişen bir zaman...”⁸³ olarak bakılmıştır. Ortaçağın önemli filozoflarından Augustinus örneğinde olduğu gibi, çizgisel bir tarih anlayışı ileri sürülmüştür. Ona göre, “Tanrı zamanın dışında (öncesiz–sonrasız)dır; ama onun yarattığı her şey zamanın içindedir (önceli-sonralı). Zaman ise, artık varılmayan geçmiş, bir boyuttan yoksun şimdi ve daha var olmamış olan gelecek arasında bulunan ve bu yüzden ancak şimdi yaşamakta olan kişinin anımsaması (geçmiş) ve beklentisi (gelecek) dolayısıyla anlam kazanan bir şeydir.”⁸⁴ Yine ona göre, tarih asla tekerrürden ibaret değildir, tam tersine bir daha tekrar etmeyecek olan olaylardan oluşan bir defalık bir süreçten ibarettir.⁸⁵ Böylece ortaçağ ile birlikte, kendi içinde sürekliliği olan, çizgisel bir tarih anlayışının savunulduğunu görüyoruz. Böyle bir tarih anlayışı ise döngüsel bir tarih anlayışın tam karşısında yer alır.

Modern döneme gelindiğinde, özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda Rönesans ve Reform hareketleri ile birlikte, tarih yazıcılığında laikleşme sürecine girilmiştir. Ancak bu dönemde teolojik etkilerin hala sürmekte olduğu da görülüyordu. Bu dönemin önemli bir ayrıcalığı olarak ulusal ve siyasal tarih anlayışlarının ortaya çıktığını görüyoruz.

Öte yandan ilk kez Machiavelli, tarih yazıcılığında, ahlakçılıktan ve öğütçülüğten sıyrılıp, olayları gerçek nedenleriyle anlatmanın gerektiğini ileri sürdü.⁸⁶ Yine de 16. ve 17. yüzyıllarda tarih yazıcılığının teolojiden giderek bağımsızlaşmaya başladığını söyleyebiliriz. Hatta 17. yüzyıl başlarında bir “tarihsel

⁸³ A.g.e., s. 21

⁸⁴ A.g.e., s. 22-23

⁸⁵ A.g.e., s. 23.

⁸⁶ A.g.e., s. 36

bilgi” sorununun ortaya çıktığı ve bu soruna kavramsal ve yöntem bilimsel açıdan yaklaşılmaya başlandığı da görülür. Örneğin Bacon ve Hobbes gibi filozoflar, deneysel bilgiyi (empeiria) ön plana çıkararak, tarihsel bilgiyi güvensiz bir bilgi olarak görmüşlerdir. Onlara göre, zaman zaman tarihsel bilgiye ihtiyaç duyulsa da yine de tam bir güven söz konusu olamaz. Benzer tutumu, yine bir empirist filozof J. Locke’da görürüz. O da tarihsel bilgiye güven duyulmayacağından bahseder.⁸⁷

Descartes, tarihi bir sorun olarak ele almamakla birlikte, geçmişe (tarihe) ilişkin bazı düşüncelere kitaplarında yer vermiştir. Geçmiş yargılamanın gerekliliğini vurgulayan Descartes, tarih çalışmalarının da gerekli olduğuna inanır. Nitekim ona göre, tarihi olaylar anlayarak okunduğunda, muhakemenin gelişmesine yardımcı olmaktadır.⁸⁸ Malbranche, tarihsel bilgiyi yüzeysel bilgi olarak tanımlar. Spinoza ise, doğru bilginin geçmişte olup bitmiş olanlara inanmakla değil, daima genel kavramlara dayanmakla ele alınabileceğini belirtir.⁸⁹ Buna rağmen, tarihsel bilgi konusunda söz konusu bu üç filozofun pek olumlu bir tavır takındığını söyleyemeyiz.

Aydınlanma yüzyılı olarak bilinen 18. yüzyılda tarihe karşı olumsuz tavrın yavaş yavaş ortadan kalktığını görüyoruz. Hatta tarihe özel bir önem ve ilginin başladığı da görülür. Nitekim 18. yüzyılda Avrupa toplumlarında bir “ilerleme” inancı gelişmişti. Öyle ki, Aydınlanmacı insan, doğa kadar toplumun da tam bir ilerleme içinde olduğuna yürekte inanmaktadır. Başka bir ifadeyle Aydınlanma çağı, doğa kadar toplumların (ulusların) da bir ilerleme olduğu inancını getirmiştir. Bu dönem filozoflarından Rousseau, insanın doğuştan iyi olan doğasının toplum haline gelme süreci içinde bozulduğu, tarihin aslında insanın bu bozulmasının tarihi olduğunu söyler. Yine bu dönemde G.Vico’nun Antikçağın döngüsel tarih anlayışına benzer bir görüşle, tarihte dönem ve çağların olduğunu belirtir, bu çağların ise bir çember hareketi ile birbirlerini izlediğini savunur. Bu görüşleriyle Vico’yu yeniçağın ilk tarih filozofu sayılmaktadır.⁹⁰

Aydınlanma döneminin önemli düşünürlerinden olan D. Hume, (bir yönüyle tarihçi olması nedeniyle) “tarihin, insanlığın moral düşüncelerini ve entelektüel

⁸⁷ A.g.e., s. 38-40

⁸⁸ Ayhan Bıçak, **Tarih Felsefesinin Oluşumu**, Dergah yay., İstanbul, 2004, s. 76

⁸⁹ Özlem, a.g.e., s. 40

⁹⁰ A.g.e., s. 44-45

faaliyetlerini içermesi gerektiğine inanmıştır. Ona göre, tarih araştırmalarında amaç, eğlenceli ve eğitici olmaktır. Tarih, erdem ve kötülük gibi ahlaki uçları ortaya koyarak, insanların eylemleri hakkında doğru görüş oluşturma imkanı sunar.”⁹¹ Bir başka Aydınlanmacı düşünür Voltaire, felsefi anlamda yazılmış bir tarihe duyulan gereksinimden bahseder. Ona göre, objektif ve doğru bir tarih yazmak için, filozofun bağımsız olması ve olayların derinlemesine incelemesi gerekmektedir. Bir 18. yüzyıl filozofu olarak J.G. Herder ise, tarih felsefesi ile ilgili önemli eserler yazmıştır. Tarih felsefesini betimleyici ve yorumlayıcı bir uğraş olarak gören Herder, tarihsel olayların doğal olaylar gibi kesin bir yasallık ve nedensellik taşımadığını savunur.⁹²

Bir tarih yüzyılı olarak bilinen 19. yüzyıla gelmeden 18. yüzyılın son çeyreğinde karşımıza önemli bir filozof olan Kant çıkar. Ona göre, biz sahip olduğumuz “salt akıl bilgisi” (teorik akıl) yanında bir “salt historik bilgi”ye asla ulaşamayız. Böyle bir “salt historik bilgi”, ona göre ancak “yabancı bir akıl”a verilmiş olabilir ki, böyle bir bilgi, insan aklı tarafından kendi özelliği içinde bilinemez. İnsan aklı, tarihte bir genel ilke, her şeye yön veren bir temel neden bulamaz. Çünkü tarihsel olaylar hakkında tarihçilerin bizlere süsleyerek ya da çarpıtarak sundukları historik bilgimiz de böyle bir ilke ya da temel neden bulmamıza olanak vermez.⁹³ Kısaca ifade edersek Kant, akılsal olan bilgi ile tarihsel bilgiyi birbirine karşıt olarak görmektedir. Bir başka Alman filozofu Schiller ise, tarihsel gerçekliğin çözümlenmesinin ancak sanat yoluyla olabileceğini çözümlenmesinin ancak sanat yoluyla olabileceğini belirtir. Çünkü ona göre, “insan, doğayı da, tarihi de kendi yaratıcı tinine göre kurduğu ölçüde özgürdür. Buna da ancak sanat yoluyla varılabilir. Bu yüzden bir tarih felsefesi, insanın bu yaratıcı etkinliği açısından tarihin anlamını sorgulayan bir çabadır.”⁹⁴

19. yüzyıla gelindiğinde bu yüzyıl, hem tarih felsefesinin en üst noktaya ulaştığı hem de tarih yazıcılığının bilimselleştirilmesi çabalarının olduğu yüzyıl olarak anılır. Nitekim bu yüzyılda tarihçiliğe büyük önem verilir. 19. yüzyılda tarihçiliğe ne kadar önem verildiği, Hegel’in düşüncelerinde açıkça görülmektedir. Ona göre, tarihlerini yazıya geçirmeyen toplumlar, tarihsizdirler ve onlar tarih

⁹¹ Bıçak, a.g.e., s. 111

⁹² Özlem, a.g.e., s. 55-57

⁹³ A.g.e., s. 60-61

⁹⁴ A.g.e., s. 72-73.

biliminin konusu olamazlar. Çünkü bir halkın asıl nesnel tarihi, ilkin onun bir tarih bilimine sahip olması ile başlar.⁹⁵ Böylece halk kendi tarihini yazmamışsa, o halkın tarihi yok demektir.

Yine Hegel'e göre tarih, "tin" in kendi özünü açtığı, kendisini dışa vurduğu yerdir. Bu ise bir özgürlüktür. Nitekim dünya tarihi özgürlük bilinci içinde bir ilerleme sürecinden başka bir şey değildir.⁹⁶ Bir başka Alman filozof Feuerbach, Hegel'in tarih anlayışının tam karşısında yer alır. Ona göre, tarih spekülatif olmaktan öteye geçmelidir. Gerçek tarihçilik, olguları nesnel bir şekilde ortaya koymak ve tarihi, olgulara dayanarak açıklamaktır.⁹⁷

Görüldüğü gibi Nietzsche öncesi tarih anlayışlarına (özet olarak) baktığımızda "tarih" konusunda tam bir fikir birliğinin olmadığını görüyoruz. Ancak tarih konusuna farklı bakış açılarının olması kadar doğal bir şey olamaz. Çünkü tarih kavramı değişmenin ve göreliliğin bir ifadesi olduğu için bütün filozofların aynı düşünmesi zaten beklenmez. Nitekim çalışmamızın konusunu oluşturan Nietzsche'de "tarih" konusunda oldukça farklı şeyler düşünmüş bir filozof olarak karşımıza çıkıyor. Bu bağlamda Nietzsche sonrası da "tarih" kavramı üzerinde farklı yaklaşımlar olmuştur, olmaya da devam edecektir.

2.1. Tarihsel Olan ve Tarihsel Olmayan Ayrımı

Nietzsche felsefesinin temel noktaları dikkate alındığında, onun kendi çağına toptan bir karşı çıkış içerisinde olduğu görülür. O, özellikle çağının anlıkçılığına, felsefe sistemlerine, tarih akımlarına, çağında egemen olan tarih anlayışlarına ve deyim yerine ise bütün değerlerine bir karşı çıkış halindedir.⁹⁸

Bir yaşam filozofu olarak Nietzsche, yaşamın kendisine zarar veren bütün durumlarla mücadele eder. Onun için önemli olan, her şeyi (bilim, sanat, tarih, edebiyat, ahlak vs.) yaşamın lehine tüketmeli ve onlardan yararlanmalıdır. Amaç, yaşamın önündeki bütün engelleri ortadan kaldırmak ve yapıp-eyleyen, düşünen

⁹⁵ Hegel, **Tarihte Akıl**, çev. Ö.Sözer, Kabalcı yay., İstanbul, 2003, s. 13.

⁹⁶ Özlem, **a.g.e.**, s. 88-89

⁹⁷ **A.g.e.**, s. 110-111

⁹⁸ Bedia Akarsu, "Nietzsche'nin Tarih Karşısındaki Tutumu", **Felsefe Arkivi**, sayı:19, İst., 1975, s. 1

özgür insan tipini ortaya çıkarmaktır. İşte bu nedendir ki Nietzsche, yaşamı hiçe sayan, geçmişi bugünden daha değerli gören, her şeyi tarihselleştiren, aşırı tarih bağıllığı ve tutsaklığı ile mücadele eder. Önemli olan, yaşamı tarihe tutsak etmek değil, tarihi yaşamın içinden çıkarıp, yaşamın hizmetine sunmaktır.

Bu amaçla Nietzsche, yaşama atılımını hiçe sayıp, başta anlıkçılık olmak üzere pek çok soyut felsefi dizgenin peşine takılmış gününün insanını, bu tek yanlı diyebileceğimiz alışkanlıklarından kurtulmasını ister. Çünkü ona göre, “salt doğruluk diye bir şey yoktur aslında. Evrende yalnızca değişme vardır. Akıp giden, durmadan değişen bir gelişme vardır. Bu değişmeyi sürdüren de yaşamın kendisidir.”⁹⁹ Bu yüzden “yaşam” her şeyden daha değerli ve üstündür. Ancak Nietzsche’ye göre, çağı, gerek Sokrates-Platon’dan beri felsefenin girdiği yol olan anlıkçılığa (intellektualizm’e) gerek tarihselciliğe önem vermekle yüce değer olan “yaşam” a sırt çevirmiştir. Örneğin Hegel, tarihin gücü karşısında büyük bir hayranlık duyar. Ona göre, “tarihin gücü karşısında baş eğmesini öğrenen kimse her çeşit güç önünde, devlet ve kamuoyu önünde baş eğecektir.”¹⁰⁰ Oysa Nietzsche bunun tam tersini düşünür. Ona göre, insan tarihin bu gücüne karşı gelmeli ve başkaldırmalıdır. Nitekim insan ancak bu sayede erdemli olabilir.

Nietzsche, “tarih” konusundaki en derli toplu çalışması, “Çağa Aykırı Düşünceler II”nin “Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yarasızlığı Üzerine” adlı ilk bölümüdür. Bunun yanında, bazı çalışmalarında da “tarih” konusunu dolaylı olarak da olsa ele aldığını görülür. Burada “Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yarasızlığı Üzerine” adlı çalışması esas alınacaktır.

Nietzsche özellikle tarihle ilgili doğrudan çalışmasında, başta Hegel olmak üzere Alman idealistlerinin tarih anlayışlarıyla kıyasıya mücadele eder. Çünkü ona göre bu tür tarih anlayışları, insan yaşamını körelten, insanı tutsak yapan, insan yaşamını engelleyici tarih kavrayışları, “hasta bir düşünüşün ürünleri”dir.¹⁰¹ Bunlardan uzak durulmalıdır.

İşte bu amaçla Nietzsche öncelikle, hangi tür tarihin daha değerli, hangisinin değersiz olacağı ile işe başlar. Daha kitabının önsözünde ünlü Alman şairi

⁹⁹ A.g.m., s. 1

¹⁰⁰ A.g.m., s. 1

¹⁰¹ Özlem, a.g.e., s. 170

Goethe'den aktardığı bir söz ile konuya giriş yapar: “Herhangi bir durumda hareketlerine güç veya doğrudan canlılık katmadan, sadece ne yapacağını emreden her şeyden nefret ediyorum.”¹⁰² Böylece Nietzsche, konuya en başından insanın nasıl yaşaması gerektiği konusunu dikkate alarak yaklaşmaktadır.

Nietzsche'nin, tarihi tamamen inkar eden bir düşünce yapısının olduğunu düşünmek yanlış olur. Nitekim o, her şeye rağmen tarihe insanların ihtiyaçları olacaklarını kabul etmektedir. Önemli olan insanların tarihe nasıl baktıklarıdır. Bu nedenle iyi olan tarih anlayışları olabildiği gibi, kötü olan tarih anlayışları da olabilir. Nietzsche açısından iyi olan tarihin, sadece yaşama hizmet ettiği ölçüde bir anlamı ve değerinden bahsedilebilir. Aksine, insan yaşamına sırt çevirmek, insan yaşamını hiçe saymak için, asla tarihe müracaat edilmez.¹⁰³

Nietzsche, tarihin yaşama hizmet etmesi gerektiğini sürekli tekrarlar, ancak onun salt yaşamı, kendini korumayı veya yalnız kendi çıkarı gözetten yaşamı, basit ve korkakça davranışları sürdürmesi kastetmediği konusunda şüphe yoktur. Böylece Nietzsche'de tarih, rasgele kavranılan bir yaşama hizmet etme süreci değildir. Bunun yerine tarih, belli bir yaşam şeklini, “daha yüce bir yaşam” ve “daha yüce bir bütünlüğü” desteklemelidir.¹⁰⁴

Tarihin insan yaşamına güç katması ve eylemlerine canlılık getirmesi gerektiğini vurgulayan Nietzsche'ye göre, onun yaşadığı dönemde geçerli olan tarih anlayışları, yaşamın dallarını budamaya ve insan eylemlerini olumsuz yönde etkilemeye başlamıştı. Bu şekildeki aşırı tarih tutsaklığı ve hayranlığı, Nietzsche'ye göre, genel bir hastalığın belirtilerinden başka bir şey değildir.¹⁰⁵

Nietzsche için kendi çağı, taşkın, sersemletecek kadar gürültücü ve şamatacı bir “tarihçilik” hastalığına tutulmuş, bir tarih hummasına yakalanmıştır. O, bu şekildeki bir tarih düşkünlüğünün, yaşam ve kültür açısından son derece büyük tehlikeler taşıdığını ve bizzat yaşamayı zehirlediğini ve kültürel yaşamı barbarlaştırdığını belirtir.¹⁰⁶

¹⁰² Nietzsche, **Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine**, çev. N.Bozkurt,Say, İst.,2003,s.33

¹⁰³ **A.g.e.**, s. 33-34

¹⁰⁴ Berkowitz, **Nietzsche: Bir Ahlak Karşıtının Etiği**, çev.E. Demirel, Ayrıntı, İst., 2003, a.g.e, s. 61

¹⁰⁵ Nietzsche, **a.g.e.**, s. 34

¹⁰⁶ Özlem, **a.g.e.**, s. 120

Nietzsche kendi düşüncelerini mevsimsiz olarak nitelendiriyordu. O, çağdaşlarının “tarihi geliştirmek”ten gurur duymalarına karşılık, onların geçmiş ile meşgul olmalarını ezici bir yük ve insanı tüketen bir hastalık içerisinde olduklarını düşünüyordu. Bir kültür filozofu olarak Nietzsche, çağını içten içe çürüten bu olumsuz durumu gidermek için yeni bir tarih anlayışının gerekliliğine inanıyordu. Bu amaçla o, tarihin tehlikelerini çağa aykırı bir şekilde kavramanın ve tarihi zararlı olarak görme konusundaki alışılmadık yetinin ön plana çıkarılması gerektiğini düşünmektedir.¹⁰⁷ Nitekim Nietzsche tarihe dair incelemesinde şunları söyler:

Bu inceleme çağa aykırı bir düşüncüdür... Çünkü ben çağın haklı olarak gurur duyduğu bir şeyi –onun tarihsel kültürünü ve oluşumunu– burada çağın zararına bir şey olarak, çağımızın eksikliği ve hastalığı olarak anlamayı deniyorum... Daha çok Yunan dünyasının bir öğrencisi olduğumdan, çağımızın bir çocuğu olarak kendi üzerimde çağa aykırı deneyimlere vardığımı söylemeliyim.¹⁰⁸

Nietzsche’ye göre insan, diğer canlılardan pek çok bakımdan ayrılır. Onun başka canlılarda olmayan kendine özgü özellikleri vardır. Bu bakımdan; örneğin insan ile hayvan arasında önemli ayrımlar vardır. Bu bağlamda Nietzsche, tarih konusunu daha iyi temellendirmek için insan ile hayvan arasındaki önemi bir ayrımdan yola çıkar. Ona göre, insanların tarihsel olan bir yaşam sürdürmelerine karşın, hayvanların tarihsel olmayan bir yaşam sürdürdüklerini ileri sürer.¹⁰⁹ Başka bir deyişle Nietzsche, “unutamayan” ve “bir zamanlar” sözcüğünün açısını çeken insan ile, “an”da yaşayan hayvanı karşı karşıya koyar. İnsan, yalnızca yiyip, içip, uyuyan, oradan oraya sıçrayan, dünün bugünün ne olduğunu bilmeyen hayvandan ayrılır.¹¹⁰ Çünkü hayvan tarih dışı yaşar.¹¹¹ Oysa tarihte doğrudan ilgisi olan yalnızca insandır.

Öte yandan hayvan, zamanın sadece tek boyutunda, yani şimdi boyutunda kalır. Bu nedenle hayvanın geçmişle bir bağlantısı olmadığı gibi asla gelecek ile de bir kaygısı yoktur. Oysa insan, hayvanın tam aksine, “yalnız geçmişin sürekli

¹⁰⁷ Berkowitz, **a.g.e.**, s. 62

¹⁰⁸ Nietzsche, **a.g.e.**, s. 34-35

¹⁰⁹ **A.g.e.**, s. 36

¹¹⁰ Akarsu, **a.g.m.**, s. 2

¹¹¹ Nietzsche, **a.g.e.**, s. 39

uzaklaştığını değil, aynı zamanda mutluluğun geçici ve geleceğin belirsiz olduğunu da acı verici ve baş döndürücü farkındalığıyla tarihsel bir yaşam sürdürür.¹¹² Böylece insanın tarihsel bir varlık, hayvanın ise tarihsel olmayan bir varlık olduğunu söylemek mümkündür. Bu da gösteriyor ki insanın tarih dışında kalma gibi bir lüksü yoktur. Nietzsche'ye göre, tarih dışında kalmak, hayvan durumuna inmektir. Ancak Nietzsche açısından aşırı tarih tutkunluğu da yaşama zarar veren bir durumdur.

Görüldüğü gibi Nietzsche açısından, tarihle tek ilgisi olan varlık olarak insan, asla zamanın tek boyutunda –hayvandan farklı olarak– yaşamaz. Düşünen, hatırlayan ve bilinçli bir varlık olarak insanın, hem geçmiş ile, hem an ile, hem de gelecek ile doğrudan bir ilgisi vardır. Bu zamanın üç diliminden de kendini soyutlayamaz. Yani insan, “hem geçmişi sorgular, hem anı yaşar, hem de geleceğe yönelik kaygı taşır”.¹¹³ Ancak Nietzsche bu noktada bir uyarı yapmaktan da kendini alıkoyamaz: Tarihe ilişkin eğilimlerimiz, geçmişe ilişkin bilincimiz, bizim eylemlerimizi, etkin güçlerimizi asla zayıflatmamalıdır. Bu nedenle “geçmiş bir parantez içine yerleştirmememiz gerekir; geçmiş sadece yaşamakta olduğumuz bir olayda ihtiyaç hissedildiğinde kendine başvurmamız gereken bir unsur olmalıdır.”¹¹⁴

Öte yandan Nietzsche'ye göre insan, unutmayı ister, ama unutmadığı ve anımsadığı için hemen her şeyi unutan hayvanı kıskanır. Bu anlamda mutluluk, unutabilmektir. Nietzsche'nin ifadesiyle mutluluk, bu mutluluğun sürüp gittiği esnada, kendini tarih-dışı duyma yeteneğidir. Bütün geçmişi unutarak kendini “şimdi”ye bırakmasını bilmeyen kimse mutluluğun ne olduğunu bilmeyecektir. Her eylemde unutmaya vardır. Kendisini sadece tarih içinde duymak isteyen insan, durmadan “geviş getirerek” yaşamak mecburiyetinde olan hayvana benzer. Hatırlama olmadan yaşanabilir, ancak hiçbir şeyi unutmadan yaşamak olanaksızdır. Öyleyse tamamen tarih dışı kalmak hayvanın durumuna inmektir. Ama tarihe aşırı bağlanmak da bir çeşit geviş getirmekle yaşamaya kalkmaktır. Bu ise yaşamı tüketmektir.¹¹⁵

Böylece Nietzsche'de bireylerin, halkın ve kültürün, sağlıklı olmasının tek yolu, tarihsel olanla tarihsel olmayanı birbirine karıştırmamaya bağlıdır. Ona göre,

¹¹² Berkowitz, **a.g.e.**, s. 62

¹¹³ J.C.Ruy, **Nietzsche – Yaşamı ve Felsefesi**, çev. L. Çinlemez, Çivi Yazıları, s. 175

¹¹⁴ **A.g.e.**, s. 175

¹¹⁵ Akarsu, **a.g.m.**, s. 2

tarihsel olmayan düşünme, insan zihnini zorla kaçınılmaz olarak hatalara ve haksızlıklara sürükler.¹¹⁶

Nietzsche'ye göre bir insanda, bir ulusta ya da bir kültür ortamında sahip olunan “tarih duygusu” yaşayana zarar verecek ve onu ortadan kaldıracak bir sınıra gelip dayanabilir. Bu sınırı ve bu sınırla birlikte geçmişin unutulmaması gereken sınırını belirlemek için, bir insanın, bir ulusun, bir kültürün yaratma gücünün ne ölçüde büyük olduğunun iyice bilinmesi gerekir.¹¹⁷ Bununla birlikte Nietzsche için önemli olan; “geçmişini unutmamasını bilmek yanında, zamanında geçmişi hatırlamasını da bilmek gerekir. Önemli olan da tarihi duymanın ve tarihin dışında kalmanın ne zaman zorunlu olduğunu güçlü içgüdülerle duyabilmektir. Öyleyse bir kimsenin, bir ulusun, bir kültürün sağlığı için tarihsel olanla tarihsel olmayan aynı ölçüde zorunludur.¹¹⁸

Ancak Nietzsche'ye göre, yaşamı sürdürmek yani atılımlar ve eylemler yapabilmek için tarihin dışına çıkmak daha gerekli görünür. Geçmişini insan yaşamı için kullanmak ve olup bitenlerden yeniden tarih yapmak gücü ile insan, insan olur; öte yandan tarihi aşırı olarak kullanırsa, o zaman da insan yeniden tükenir. Yaşamayı devam ettirmek, yeni eylemler yapabilmek için tarihin dışına çıkmak gerekir.¹¹⁹ Nitekim Nietzsche'ye göre, “tarih-dışı duruma geçip önceden istemeden ve buna erişmeye çabalamadan, hiçbir sanatçı tablosunu yapamayacak, hiçbir komutan zaferini kazanamayacak ve hiçbir halk özgürlüğe kavuşamayacaktır.¹²⁰

Nietzsche'de geçen tarih-dışı duygusu ile tarih-üstü görüşünü birbiri ile karıştırmamaya büyü bir özen gösterilmelidir.

Her büyük tarih olayının içinde doğduğu bu tarih dışı atmosferini, tarihin çeşitli alanlarında ortaya çıkararak, bunları bilen biri belki tarih üstü görüşe varabilir. Ama böyle biri tarih olaylarına karşı yalnızca bilgince seyirci kalacak, onlara üstten bakacak, artık tarihe katılmaya, yaşamı sürdürmeye bir eğilim duymayacaktır.¹²¹

¹¹⁶ Berkowitz, **a.g.e.**, s. 63

¹¹⁷ Akarsu, **a.g.m.**, s. 2-3

¹¹⁸ **A.g.m.**, s. 3

¹¹⁹ **A.g.m.**, s. 3

¹²⁰ Nietzsche, **a.g.e.**, s. 42

¹²¹ Akarsu, **a.g.m.**, s.3

Tarihi vasat bir insanın yaptığı bir iş olarak görmeyen Nietzsche'ye göre, tarihi yaratan kişi üstinsandır. Zira “tarih, büyük yaratmaların, uygarlığın özünü kuran geliştirci ilkelerin, insanı aşamalı olarak, başarının en yüksek doruğuna ulaştırın girişimlerin ve kendi varlığında evrenin yaratıcı özünü dile getiren üstinsanın (trajik insanın) bir bilimidir.¹²² Böylece Nietzsche'de üstinsan, kendi iradesine bağlı hareket eden, bir varlık olarak, tarihin de önemli bir yaratıcısı konumundadır.

Nietzsche, çağının tarihe olan düşkünlüğünün başka bir ifade ile “tarihçilik hastalığı”nın, yaşam ve kültür açısından büyük tehlikeler arz ettiğini belirtmektedir. Nitekim ona göre, her şeyi tarihselleştirme tutkusu, bizzat dayanmak istediği yaşamayı, insani ve toplumsal varoluşu olumsuz yönde etkiler. Çünkü insan yaşamındaki her şeyi tarihselleştirmek, insani ve toplumsal olan her şeyi tarihe mahkum etmektir.¹²³

Geleneklerin ve tarihin belirleyiciliğine aşırı tutunma, insanın özgür kişiliğine, yaratıcı etkinliğine büyük zarar verdiğine¹²⁴ inanan Nietzsche'ye göre, her şeyi tarihselleştirme anlayışından uzak durulmalıdır. O, bu düşünceleri ile başta Hegel olmak üzere, çağının Alman idealistlerinin tarih anlayışlarının karşısında yer alır. Tarihsel oluştta her zaman diyalektik bir hareketliliğin hakim olduğuna inanan Hegel'e göre tarihteki söz konusu bu diyalektik hareket ile ilerleme arasındaki sıkı bir bağ vardır. Başka bir ifadeyle tarihin kendisine doğru ilerlediği bir takım amaçları vardır.¹²⁵ Nitekim Hegel'e göre, “tin karşıtı olana yönelerek ve onu ortadan kaldırarak, mutlaklaşmaya doğru ilerler Tinin mutlaklaşmaya çalışması, kendini üretmek, kendini kendisine nesne yapmak ve kendini bilmek demektir. Bu nedenle mutlaklaşma, tinin kendi üzerine bilgisinin aynı zamanda gerçekleşmesini sağlar.”¹²⁶ Diğer yandan Hegel'de mutlaklaşma süreci, özgürlüğe kavuşmak içindir. Nitekim “tarihin en son amacı özgürleşmedir.”¹²⁷ Böylece Hegel'de olduğu gibi tarihte belli bir amaca doğru ilerleyen bir süreç olduğunu Nietzsche asla kabul etmez. Ona göre, tarihte, böyle ilerleme gibi, en son amaç gibi hususlara asla yer yoktur.

¹²² Nietzsche, **a.g.e.**, s. 25

¹²³ **A.g.e.**, s. 40-41

¹²⁴ Özlem, **a.g.e.**, s. 120

¹²⁵ Hegel, **a.g.e.**, s. 58-59

¹²⁶ **A.g.e.**, s. 58-59

¹²⁷ **A.g.e.**, s. 59

Tarihte her zaman için göreliliğin, gelip geçiciliğin ve kırılmaların olabilirliğini kabul eden Nietzsche, Hegel'e karşı olduğu gibi Marx'ın tarih anlayışının da karşısında yer alır. Çünkü, Marx'ın tarih anlayışı yapı bakımından eskatolojiktir. Yani daha çok dünyevi içerikli anlamıyla baş ve sonu olan çizgisel bir tarih anlayışını önceden kabul etme anlamında, Marx'ın sınıfsız toplum öğretisi eskatolojik bir yapıya sahiptir.¹²⁸

Marx'a göre, tarih öncesinde yaşanan acıların, sadece ve sadece "komünizme erişmede gerekli oldukları sürece, bir anlamı vardır".¹²⁹ Böylece Nietzsche, tarih konusunda ne Hegel'ci ne Marx'çıdır. O, on dokuzuncu yüzyıl düşüncesine damgasını vuran tarihselciliğe karşı olarak, ilerlemenin kaçınılmazlığı diye bir şeyin olmadığına inanır.¹³⁰ Buna karşılık Nietzsche bireysel varoluşun dünyadaki tarihsel sürecin kolektif faileri tarafından yutulmasına da yine aynı nedenden dolayı karşı çıkar. Anlamli ve değerli olan bütünü tarihsel yazgısı değildir, buna karşılık anlamli ve değerli olan bireyler, özellikle de istisnai bireylerdir."¹³¹

Böylece Nietzsche'de tarihte son bir nokta, son bir aşama olduğu asla kabul edilmemektedir. Ona göre, önemli olan her zaman için bireysel yaşam, bireyin anı yaşamasıdır. Bu nedenle, tarihte geri dönmez bir ilerleme olduğunu düşünmek, çağının insanının düştüğü en büyük bir hata olarak kabul edilmektedir.

Nietzsche'ye göre, tarihe bir anlam yüklenecekse bu, ancak bugünkü gerçek yaşamda aranmalıdır. Bu günkü yaşam ise, asla geçmiş zamana bağlı kalınarak değerlendirmemelidir. Bu nedendir ki, "insanın ilgi merkezi geçmiş değil, bugündür."¹³²

Geçmişe esir olmanın karşısında olan Nietzsche'ye göre, geçmiş günümüz için, bugünkü yaşamımız için kullanırsak bir anlamı ve değeri olabilir. Nietzsche bu konuda, Feuerbach ile aynı düşünceleri paylaşır görünmektedir. Buna göre Nietzsche, "tarihin geçmişin tarihi değil, bu günün tarihi olması, insanın yazılan tarihten yapılan tarih'e geçmesi gerektiği"ni düşünüyordu.¹³³

¹²⁸ Sarp Ulaş, **Felsefe, Sözlüğü**, Bilim Sanat yay., Ankara, 2003, s. 1085

¹²⁹ David West, **Kıta Avrupa Felsefesine Giriş**, çev. A.Cevizci, Paradigma, İstanbul, 1998, s. 187

¹³⁰ **A.g.e.**, s. 187

¹³¹ **A.g.e.**, s. 187

¹³² Özlem, **a.g.e.**, s. 120

¹³³ **A.g.e.**, s. 121.

2.2. Tarih ve Türleri

Her şeyi tarihselleştiren bir tarih anlayışının yaşam için zararlı olduğuna vurgu yapan Nietzsche, diğer yandan insana yararlı olabilecek tarih anlayışlarının da olabileceğini düşünür. O, yaşama yararlı olabilecek, yaşama hizmet edebilecek üç tür tarih anlayışından bahseder. Başka bir ifadeyle o, tarih ile üç bakımdan ilgilenir. Bunlar sırasıyla, anıtsal tarih, antik tarih ya da eskiyi koruyucu tarih ve son olarak eleştirel tarih. Nietzsche'ye göre, söz konusu bu tarih anlayışları, insanın farklı ihtiyaç ve özlemlerine hizmet eder. Ancak her birinin kendine has bir şekilde kötüye kullanma tehlike ve sakıncaları vardır.

2.2.1. Anıtsal Tarih

Nietzsche açısından anıtsal tarih, insanlara geçmiş olayların yüceliğinden imgeler sunar. Ona göre, “bu tarih biçiminin ardındaki ahlakî itki ve emir, bayağı ve önemsiz olanı hor görüp, örnek değeri taşıyanı ve ender rastlanana korumaktır.”¹³⁴ Nietzsche'ye göre, tarih ile meşgul olan insanlar, çağın olaylarına yön veren önemli kişilerdir. Tarihin akış seyrinde, büyük olayların ve büyük ve önemli kişilerin yeri büyüktür. Bu nedenle bunların önemine ve büyüklüğüne inanmak gerekir. Nitekim tarihi anıtsal açıdan ele alan kişiler, geçmişte var olan büyük anların bir kez gerçekleştiğine göre, yine yeniden gerçekleşebileceğine inanırlar.¹³⁵ Böyle bir tarih ile, büyük bir mücadeleye girip de örneklere ve yöneticilere ihtiyacı olan ve bunları çağdaşları arasında bulamayan etkin ve güçlü kimseler ilgilenir.¹³⁶

İnsanların binlerce yıllık gelişmesi içinde büyük anların bir zincir kurduğu ve büyük anlardaki en yüksek olanın henüz canlı, aydınlık ve büyük olduğu düşüncesi Nietzsche'ye göre, anıtsal tarihin gerekli oluşuna inananların temel düşüncesidir.¹³⁷

¹³⁴ Berkowitz, a.g.e., 65.

¹³⁵ Nietzsche, *Tarihin Yaşam için Yararı ve Yararsızlığı Üzerine*, 50-51

¹³⁶ Akarsu, a.g.m., s. 4

¹³⁷ A.g.m., s. 4

Böylece Nietzsche, geçmişte büyük ve önemli anların olduğunu ve bu anlarda önemli ve büyük insanların bulunduğunu kabul etmektedir. Ancak, o bu büyük ve önemli anların ve kişilerin her zaman, sonsuzca var olması gerekliliğine karşı gelmektedir.

Nietzsche, geçmişin anıtsal incelenmesinin ve eski çağların klasikleri ile uğraşılmasının bugünün insanına ne kazandırdığını sorar. Bu arada, tarihi anıtsal açıdan ele alan kimselere göre, bir zamanlar var olan büyük olaylar bir kez var olabildiğine göre, pekâla yeniden var olabilecektir. Bu düşünce onları güçlendirir, geçmişteki anıtlar örnek olarak öykünmeye değer gösterilir. Böylece onlara göre, geçmişteki anıtlar yinelenebilir ve yeniden benzerleri yapılabilir.¹³⁸ Oysa Nietzsche'ye göre, böyle bir düşünce geçmişteki bireysellikleri ortadan kaldırmak ve onları genel bir kalıp içine sokmak olur. Geçmişteki bir şeyin tekrar etmesi için, bütün halinde bulunduğu durumlarında olduğu gibi tekrar etmesi gerekir. Oysa böyle bir düşünce mümkün olmayan bir durumdur.¹³⁹ Gelgelim anıtsal tarih incelemecisi bu ayrıntılarla uğraşmaz; o, olayların nedenleri üzerinde asla durmadan, sadece olayların sonuçlarını göz önünde bulundurur, onları anıtlştırır. Böylece olayların neden-sonuç şeklindeki tarihsel bağlantıları onları pek ilgilendirmez.

Nietzsche'ye göre, geçmişte bir takım gerçekten örnek alınacak, hayranlık duyulacak önemli anlar, kişiler ve olaylar olabilir. Hata, geçmişteki bu insanlığın büyük ve önemli başarılarından örnekler verilerek yararlı bir eğitim de gerçekleştirilebilir.¹⁴⁰ Fakat, söz konusu bu durumlara eğer gereğinden fazla bağlanılır ve tapınılırsa, bu önemsiz ve yersiz bir çaba içine girmek olur. Hatta böyle bir çaba, tarihi yaşamın hizmetine sunmayı da engeller.

Yine Nietzsche açısından tarihi anıtsal açıdan değerlendirmenin olumlu yönlerinin yanında bir başka olumsuz yönü de, geçmişi bir mitos haline getirme tehlikesidir. Çünkü bu şekildeki bir yaklaşımda, "kimi zaman anıtsal bir geçmişle mitolojik bir uydurma arasında hiçbir ayırım yapılamaz olur. Böylece geçmişin anıtsal incelenmesi sonunda, geçmişin büyük kesimleri unutulur, yalnızca bazı tek tek süslü gerçekler ortaya çıkar."¹⁴¹

¹³⁸ Nietzsche, **a.g.e.**, s. 50-51

¹³⁹ Akarsu, **a.g.m.**, s. 4

¹⁴⁰ Özlem, **A.g.e.**, s. 121-122

¹⁴¹ Akarsu, **a.g.m.**, s. 5

Nietzsche, her şeyi tarihselleştirmenin karşısında yer alan bir filozof olarak, tarih ve yaşama kendi bakış açısından bir anlam katmaya çalışmaktadır. O, yaşamı geçmişe tutsak etmek isteyen bütün tarih anlayışlarının karşısında yer alır. Ona göre, insanın ilgi odağı her zaman geçmiş değil, bugünkü gerçek yaşam olmalıdır. İşte o, bu bağlamda tarihi anıtsal açıdan ele alanları eleştirmektedir.

Nietzsche'ye göre, anıtsal tarih örnek alınırken insan yanılığlara düşebilir. Ayrıca bu tarihin bir takım kötü niyetli insanların eline düşme tehlikesi vardır. Bu durumda bu kişiler tarihten hep kötü örnekler bulacak ve bunları yeniden gerçekleştirmek isteyeceklerdir. Bu ise Nietzsche'ye göre tam bir felakettir. Örneğin “kötü bir sanatçının ya da sanatçı olmayan birinin anıtsal sanat tarihi ile uğraştığını ve bununla güçlendiğini düşünün; böyle bir kimse silahlarını kime çevirecektir? Elbette kendi düşmanı saydığı gerçek ve güçlü sanatçıya; tarihten yalnızca yaşamak ve yaratmak için faydalanan, onu gerçekten bilen ve bildiğini daha da yükselten sanatçıya. Onlara karşı gecikmeden geçmişten bir örnek bulacak ve bakın, işte gerçek ve sahici sanat... diyecek.”¹⁴² Böylece, anıtsal tarih, işinin ehli olmayan insanların eline geçerse ya da kullanırsa, ortaya son derece istenmeyen sonuçlar çıkabilir. İşte Nietzsche bu tür olumsuzluk nedeniyledir ki, anıtsal tarih anlayışlarının kötüye kullanılacağı endişesini taşır.

Bu bağlamda Nietzsche, her zaman büyük çoğunluğu oluşturan, işinin ehli olmayan ve beceriksizlerin, “anıtsal tarih yazmaya kalkınca, geçmişin yüce imgelerini, örnek alınacak ve aşılabilecek modellerden ziyade tapılacak putlara dönüştürebileceğini...”¹⁴³ düşünür. Buna göre, iyi ve kötü anlamda anıtsal tarih kullanışları olabilir. Nietzsche'ye göre, bunların birbirine karıştırılmaması gerekir. Aksi bir durumda, tarih yaşamdan ve gerçeklerden uzaklaşmaktadır. Önemli olan ise, her zaman bugünkü gerçek yaşamdır. Bu günkü gerçek yaşam ise, asla geçmişe, tarihe feda edilmemelidir.

Nietzsche'ye göre, anıtsal tarih konusunda, çağının insanı, sık sık geçmişin yaşantı ve olaylarını bu güne taşıma hevesindedirler. Ona göre, söz konusu bu durum insanı ilerletmez, onun geçmişe saplanmasına yol açar. Önemli olan, bu saplantıdan kurtulup, tarihi yaşamın hizmetine sunmaktır. Nietzsche, anıtsal tarihi anlayışının

¹⁴² A.g.m., s. 5

¹⁴³ Berkowitz, a.g.e., s. 66

arkasına sığınarak, günü yorumlamaya çalışan insanları, şu sözlerle eleştirir; “anıtsal tarih, bu kötü kişiler ve işinin ehli olmayan kişiler için, çağlarının ustalarına ve güçlülerine karşı duydukları kini saklayan bir maskedir. Onların temel parolası ise, bırakınız ölümler yaşayanları gömsünler.”¹⁴⁴

Böylece, Nietzsche için önemli olan tarihi yaşamın hizmetine sunmak olduğundan, o ne aşırı bir tarihselci tutum sergileyerek tarihe bir düşkünlüğü sergiler ne de tarihi hiçe sayarak, tarihsel olanlara sırt çevirir. Onun yapmak istediği yaşam ile tarih arasında bir köprü kurarak, bugünü anlamaya çalışmaktır diyebiliriz. Nitekim anıtsal tarih anlayışı ile ilgili tespitlerinde de bunu yapmaya çalıştığını görüyoruz.

2.2.2. Antik Tarih

Nietzsche’ye göre, insanların kullandıkları ya da tercih ettikleri bir diğer tarih anlayışı da “Eskiye Koruyucu” ya da diğer adıyla “Antik Tarih” anlayışıdır. Ona göre bu tür tarih ile, koruyan, saygı duyan, içten bir bağ ve sevgi ile tarihe bağlanan kimseler ilgilenir. Böyle bir kimse, eskiden beri var olan şeylere özenle ve hayranlıkla bakar. Kendisinin de içinde doğduğu şartları ve durumları kendisinden sonra doğacak olanlar için korumak ve saklamak ihtiyacı hisseder.¹⁴⁵ Nitekim bu kişiler için, doğup büyüdüğü kentin tarihi, kendi tarihleridir. Kentin bütün, surları, kaleleri, sokakları, parklar vs. hep kendi gençliğinin geçtiği bir hatıra defteri gibi görünür. Ve bütün bunlarda kendi gücünü, uğraşlarını, sevinç ve kederlerini yeniden bulur. Kendini evinin, kentinin ruhu olarak hisseder. Hatta ulusunun yüzyıllardan beri gelen ruhunu da kendi ruhu olarak görür. İşte böyle bir tarih duygusu, ulusun sıkıntılı anlarında daha da hissedilir.¹⁴⁶

Nietzsche’ye göre, antik tarih ya da eski koruyucu tarih, geçmiş her zaman için koruyan ve geçmişe karşı fevkalade fazla bir hayranlık duyan bir tarih anlayışıdır. Başka bir ifadeyle, eskiye koruyucu tarih, “insanlara ve uluslara geçmişlerinden her zaman gurur duymalarını öğreterek yaşama hizmet eder; miras

¹⁴⁴ Akarsu, a.g.m., s. 5

¹⁴⁵ A.g.m., s. 5

¹⁴⁶ A.g.m., s. 5

alınmış adetlere, aile ve yurttaş başlarına kutsi bir önem atfeder.”¹⁴⁷ Hatta antik tarih duygusunu önemsemiş kişiler, geçmiş ile bugün arasında son derece olumlu bağlantılar kurarlar. Çünkü onlara göre, geçmiş bilinmeli, korunmalı ve tekrar yaşatılmalıdır. Nitekim bu yönüyle antik tarih anlayışı olumlu bir tarih anlayışı olarak da görülebilir. Fakat Nietzsche'nin her durumda olduğu gibi burada da meşhur kriteri devreye girer. Geçmişe dair çalışmalar, bugüne hizmet ettiği ölçüde, bugüne faydalı olduğu ölçüde anlamlı ve değerlidir. Ancak bugünün ilerlemesine, gelişmesine engel olmaya başladığı anda yozlaşır, olumsuzlaşır.¹⁴⁸

Anıtsal tarih anlayışında olduğu gibi, Nietzsche'ye göre, antik tarih anlayışının da olumsuz kullanımları vardır. Çünkü Nietzsche açısından, en olumlu diyebileceğimiz bir anda bile, geçmişe hayranlık duyalım ve onu koruyalım derken, şimdiki yaşamı köreltiyorsak, bu kesinlikle istenmeyen bir davranış olur. Bu günkü yaşamında insan eylemlerini olumsuz etkileyebilir. Yani eskiye bağlılığın tehlikeli ve zararlı yönleri olabilir.

Bir insanın, bir ulusun bu eskiye bağlı tarih duygusunun çok sınırlı bir görüş alanı vardır; en büyük olanı fark etmez de, en küçük olanı görür, onu öteki şeylerden ayırıp çok yakından ele alır; gerçek değerlerini ölçemez, bundan dolayı da her şeyi aynı önemde bulur, her ayrıntıya çok önem verir. Böylece geçmişteki şeyler için değer ayrılıkları, değer çeşitliliği yoktur artık. Olayların birbirine olan bağlantısını ölçecek oranlar kalkar ortadan.¹⁴⁹

Böylece ortaya çıkmış her eski ve geçmiş olan aynı ölçüde saygı değer bulunur. Öte yandan bu eskiye karşı koyan her şey, yeni olan ve oluş halinde olan her şey geri çevrilir ve yeni olana karşı savaş açılır. İşte asıl tehlikeli durum buradadır.¹⁵⁰

Geçmişin, eskinin yeni ve şimdi önünde bir engel oluşturmasını her zaman eleştiren Nietzsche'ye göre, “tarihin koruyucusu geçmişi aşırı ölçüde kullanırsa yaşamın sürüp gitmesine, ilerlemesine engel olur; daha yüksek bir yaşamı mezara gömerse; tarih duygusu, yaşamı canlı olarak korumayıp “mumyalaştırırsa”, o zaman

¹⁴⁷ Berkowitz, **a.g.e.**, s. 6 6

¹⁴⁸ Nietzsche, **a.g.e.**, s. 57-58

¹⁴⁹ Akarsu, **a.g.m.**, s. 6

¹⁵⁰ **A.g.m.**, s.6

tarihin kendisi de soysuzlaşır; dahası büsbütün çökerek göçüp gider.”¹⁵¹ Böylece Nietzsche açısından, anlamlı ve değerli olan yaşamın kendisi olduğu için, tarihin hiçbir suretle yaşamı köreltmemesi, onun canlılığını ve dinamizmini ortadan kaldırmaması gerekir. Eğer birisi tarih den yararlanacaksa, tarihi yaşamın akışını engelleyici bir şekilde kullanmamalı, insan eylemlerini yok edici bir şekilde tarihten faydalanmamalıdır.

Nietzsche, eskiyi koruyucu ya da antik tarih anlayışına gelişi güzel bağlananları, gereksiz bir şekilde geçmiş tutsağı olanları, yeni olana, yeniliğe kapalı olanları eleştirir. Çünkü ona göre, önemli olan eski olan değil, yeni olandır, yeni oluşumlardır. Bu nedenle bugünün yaşamını canlandırmadıkça ve coşturmadıkça eski tarihe, eskiyi koruyucu tarihe (antik tarihe) bağlanmak yanlıştır.¹⁵² Buna göre, geçmişe ait değerler ve bunlara bağlılık, şimdiki yaşamın (bu günün) bir engelleyici, köreltici olmamalıdır. İşte Nietzsche’ye göre antik tarihin en büyük sakıncası budur.

Nietzsche’nin geçmişi, daha doğrusu tarihi tamamen inkar ettiğini söyleyemeyiz. Onun tepkisi, geçmişe saplanıp kalma ve eskinin içerisinde boğulmadır. Bu şekildeki bir düşünce bu günü yaşanılmaz hale dönüştürebilir. Bu bağlamda, eğer insanlar eskiyi koruyucu tarih duygusu konusunda aşırıya giderse, bundan hem geçmiş tarih hem de bugünkü yaşam büyük zararlar görür.

Nietzsche’ye göre, eskiyi koruyucu tarih anlayışı,

... sadece yaşamayı korumayı bilir, yaratmayı değil; bundan dolayı her zaman oluş halinde olanın değerini düşürür, oluş halinde olan için sezici bir içgüdüğü yoktur da ondan. Böylece yeni olana karşı güçlü ve sağlam kararlar almaya engel olur, böylece etkin insanı etkin bir insan olarak, herhangi bir ulu şeyi, sevgiyi yaralayacak olan ve yaralamak zorunda olan etkin insanı kötürüm eder.¹⁵³

Öte yandan, antik tarih, geçmişi muhafaza eden ve onunla gurur duyanlara aittir. Fakat antik tarih anlayışı, tarihi kayıtları çarpıtarak geçmişe karşı yapılan haksızlığa ortak olur. Çünkü, “geçmiş üzerine yürütülen çalışmalar bugüne hizmet etme görevinden ayrıldığından antikiteciliğe dönüşecek şekilde yozlaşır.

¹⁵¹ **A.g.m.**, s.6

¹⁵² Nietzsche, **a.g.e.**, s. 88-89

¹⁵³ **A.g.e.**, s. 90-91

Antikitecilik, yüce bir yaşamın altını oyar, en iyi durumda bile, yeni şekiller yaratmayı feda etme pahasına geçmiş yaşam şekillerini muhafaza etmeye yoğunlaşarak, eylem insanını felç eder.”¹⁵⁴

Böylece geçmiş koruyucu bir tarih anlayışı, sadece geçmiş değerleri ön plana çıkardığı için ve devamlı olarak mevcut yapıyı koruma çabasında olduğu için, yeni olanı, dinamik olanı ve günlük yaşamı olumsuz yönde etkilemektedir. Hatta, aktif ve yeniliğe açık insan tipini de olumsuz yönde etkilemektedir.

Geçmiş korunabilir, ancak bu geçmişe yaşamı tutsak etme anlamında olmamalıdır. Tarihten her zaman yaşamın hizmetinde olacak şekilde yararlanmalıdır. Böylece Nietzsche açısından, eski olanının özel bir ayrıcalığı yoktur. Geçmiş ile, eski olan ile meşgul olunabilir, sadece yeniye, bir engel teşkil etmeyecekse, yaşamı geçmişe tutsak etmeyecekse. Yeni olanın yakalanması, eski olanın, değeri kaybetmiş olanın ortadan kaldırılmasına bağlıdır.

Bu gelinen nokta da, aşırı bir şekilde eskiyi koruyucu ya da antik tarih tutkunluğunun panzehiri, olan eleştirel tarih anlayışı karşımıza çıkar.¹⁵⁵

2.2.3.. Eleştirel Tarih

Nietzsche, daha önceki tarih türlerinde (anıtsal ve antik tarih anlayışlarında) karşılaştığı problemleri gidermeye çalışır. O, bu sorunu “eleştirel tarih” anlayışı adını verdiği, tarih anlayışı ile giderebileceğini düşünmektedir. Çünkü bu tarih anlayışı eğitsel yararı olan bir tarih anlayışıdır. Eleştirel tarih yaklaşımı ile tarih tutsaklığından insanın kurtulabileceğini düşünen Nietzsche, insanın zorlayıcı ve baskıcı geleneklerden uzak bir yaşam sürdürmesi gerektiğine inanmaktadır.¹⁵⁶

Nietzsche’ye göre, “insanın yaşayabilmesi için, geçmiş kırıp dökmeye ve ortadan kaldırmaya bir gücü olması ve bunu zaman zaman uygulaması gerekir.”¹⁵⁷ İşte insan eleştirel tarih yaklaşımı ile, “bütün insan eylemlerinin köklerinin dayandığı

¹⁵⁴ Berkowitz, **a.g.e.**, s. 66

¹⁵⁵ Berkowitz, **a.g.e.**, s. 66

¹⁵⁶ Özlem, **a.g.e.**, s. 121.

¹⁵⁷ Nietzsche, **a.g.e.**, s. 59

şiddet ve zayıflığı, hataları ve kazaları, dalâlet ve zulmü acımasızca gözler önüne serer.”¹⁵⁸

Nietzsche bu eleştirel tarih anlayışı ile de tıpkı diğer tarih türlerinde olduğu gibi, eğer tarih ele alınacaksa, tarihten yararlanılacaksa, bu ancak yaşamın hizmetine sunulduğu ölçüde bir anlam ifade edecektir. Nietzsche’ye göre, geçmiş mahkeme önüne çıkarılır gibi, geçmişini sorguya çekmek gerekir.¹⁵⁹ Fakat burada, ne salon olarak mahkeme, ne de yargılayan kişi olarak bir yargıç söz konusudur. Burada mahkeme de yargıç da insan yaşamıdır. “Yaşam ise, yargılarında adaletsizdir, kayırması da yoktur, çünkü yaşam bilgi içinden çıkmamıştır. Birçok şeylerin haksız olarak var oldukları, adaletsizce var oldukları çok görülmüştür.”¹⁶⁰

Eleştirel tarih yaklaşımı ile, geçmişe dair bütün unsurlar eleştirel ve sorgulayıcı bir biçimde incelenilir. Bu arada yaşamın ilerlemesine, gelişip serpilmesine engel olacak bütün unsurlardan, geçmişe temizlenir. Böylece tarih, güç istemi peşinde yaratıcı insanın geleceğe dair hedefleri açısından bir süzgeçten geçirilmelidir.¹⁶¹

Nietzsche açısından, geçmiş eleştirilerek incelenmelidir. İşte o zaman geçmişe dair bütün bağılıkların, sevgilerin üzerine gidilir. Ancak bu durumda Nietzsche’ye göre, yaşam için tehlikeli sonuçlara yol açabilir. Yani, geçmişe eleştirel olarak yaklaşmak da bazı sorunları çözemeyebilir. Nitekim bu konuda Nietzsche şunları söyler:

Geçmişini yargılayarak ve ortadan kaldırarak yaşama hizmet ve yardım eden insanlar, ya da çağlar, her zaman tehlikeli olan insan ve çağlardır. Çünkü biz ancak bizden önceki kuşakların tortusu, olduğumuzdan, aynı zamanda bu kuşakların yanlış davranışlarının, tutkularının yolsuzluklarının hatta cinayetlerinin de tortularıyız, kalıntılarıyız; kendimizi bu bağlardan koparmamız olanaksızdır.¹⁶²

Öte yandan Nietzsche açısından, biz o yolsuzlukları yargılasak da kendimizi onlardan kurtardığımızı sansak da, bu bizim onlardan çıkmış olduğumuz olayını ortadan kaldırmaz. Biz olsa olsa soyumuzdan aldığımız doğamızla bilgimizi çatışma

¹⁵⁸ Berkowitz, **a.g.e.**, s. 67.

¹⁵⁹ Nietzsche, **a.g.e.**, s. 59-60

¹⁶⁰ Akarsu, **a.g.m.**, s.6

¹⁶¹ Özlem, **a.g.e.**, s. 121

¹⁶² Nietzsche, **a.g.e.**, s. 92

durumuna getirerek, eskiden beri eğitimle aldığımız şeylere ve doğuştan olan yapımıza karşı, yeni bir sıkı eğitimle aldığımız şeylere ve doğuştan olan yapımıza karşı, yeni bir sıkı eğitimle karşı koyarız, eski doğamızla savaşa gireriz.¹⁶³

Böylece, kendimize “ikinci doğa” aşlamaya çalışırız. Bu, insanın içinden çıktığı geçmişini bırakıp, kendisinin çıkmasını istediği bir geçmişi yaratma denemesidir. Bu ise tehlikeli bir durumdur. Çünkü geçmişi inkar etmede bir sınır bulma pek güçtür. Ancak Nietzsche’ye göre, eleştirici tarih incelemesini yaşamın hizmetinde kullanan savaşçı kimse için dikkate değer bir teselli vardır. Bu da “o ilk doğa da bir zamanlar ikinci doğaydı, bu zafer kazanmış olan ikinci doğa da bir gün birinci doğa durumuna gelecektir” tesellisidir.¹⁶⁴

Sonuç olarak, Nietzsche’nin bu üç tür tarih incelemesi, yani anıtsal, eskiyi koruyucu ya da antik ve eleştirel tarih anlayışları, her zaman ve yalnız insan yaşamının hizmeti doğrultusunda kullanıldığında anlamlı ve değerli kabul edilmektedir.

2.3. Tarihsel Bilginin Olanığı

Nietzsche’nin temel teşhisine göre, yaşam ve tarih arasındaki sağlıklı ilişki 19. yüzyıl Avrupa’sında tarihin bir bilim haline dönüştürülmesiyle bozulmuştur. Özellikle bilimlerin dünyayı mekanik olarak sınıflandırma çabaları, tarihin akışını zayıflatmış, tarihsel olmayan kalıntıları sürükleyip götürmüştür. Ayrıca, Nietzsche’ye göre, modern insan, boğazına kadar geçmiş çağların geleneklerine, sanatına, felsefesine ve dinine gömülmüş yürüyen bir ansiklopediye dönüşmüştür.¹⁶⁵ Yine Nietzsche’ye göre, modern insan pasif bir seyirci gibi, öteki kültürlerin başarılarını depolamakla ve onlarla yetinmekle kalarak, gerçek şeyler ile ciddiyetle ilgilenmiştir. Tarih hastalığı da bunların en güzel örneğidir.¹⁶⁶ Bu hastalığın esiri olan çağının insanı, yaşamdan kopar hale gelmiş, olaylara farklı cephelerden bakamaz olmuştur.

¹⁶³ Akarsu, **a.g.m.**, s. 7

¹⁶⁴ **A.g.m.**, s. 7

¹⁶⁵ Berkowitz, **a.g.e.**, s. 68

¹⁶⁶ **A.g.e.**, s. 68-69

Nietzsche, tarihin bir bilim olması gerektiği şeklindeki çağının moda düşüncesine katılmaz. Ona göre, tam olarak tanınan ve bir bilgi nesnesi olarak ele alınan bir tarihsel olayı, onu inceleyen kişi için ölü bir şeydir. Ancak onu yaşayan kişi için aynı şeyi söylemek imkansızdır.¹⁶⁷

Öte yandan tarihe bilgi-kuramsal açıdan yaklaşan Nietzsche'ye göre, tarihte objektiflikten bahsetmek ya da tarihi objektif olarak anlamaya kalkışmak gülünç bir durumdur.¹⁶⁸ Başka bilimlerde tümel olan şeyler en önemli şeylerdir. Bu tümel olan şeyler ise yasalara dönüşürler. Oysa tarih önermelerinin yasalar olarak bir geçerliliğinden bahsetmek mümkün değildir. Tarih, anlamını tümel düşünceler içinde bulamaz. "Tarihin değeri, pek bilinen, belki de günlük, sıradan bir konuyu bir simge olarak yükseltebilmek, böylece de derinliğin, güçlülüğün, güzelliğin bütün bir dünyasını özgün bir konu içinde sezdirebilmektedir."¹⁶⁹

Nietzsche'ye göre, tarihteki olaylar asla tek bir anlama sahip olaylar olarak değerlendirilemez. Çünkü tarihteki olayların birçok bakış açısının yorumlamaları sonucunda çoğul bir anlamlılığı vardır.¹⁷⁰ Bu yüzden Nietzsche'ye göre, insanlar doğal bir yönelim olarak tarihe kendi ilgi ve ihtiyaçları bakımından yönelirler. Bu bağlamda tarihi objektif olarak anlamaya çalışmak boş bir çaba içine girmektir.

Nietzsche açısından, tarih çalışmalarında, her şeyden önce büyük sanatçı bir güç ve yüksek yaratıcı görüşler gereklidir. Nitekim tarih için gerekli olan objektiflik belki de budur. Ancak genellikle tarihte objektiflik sözde kalan bir durumdur.¹⁷¹ Bu bağlamda, Nietzsche, Hegel'den ayrılır. Çünkü Hegel tarihte aklın egemen olduğunu söylüyordu. Oysa Nietzsche'ye göre, bu düşünce yanlıştır. Çünkü tarihsel alanda pek çok yönün aynı anda ortaya çıkabileceği düşünülmelidir. Bu nedenle "tarih, akılcı ilgilerin bastırıldığı, öbür ilgilerin de tarihidir, yani bastırılmış güdülerin, tutkuların, akıl dışı olanın da tarihidir."¹⁷²

Nietzsche'ye göre, tarihte bir öz aramak isteniyorsa, bu öz, yaşama istemi ile aynı şey olan güç istemi olabilir. Ancak Nietzsche açısından güç istemi ise, salt akılsal bir çaba ile elde edilemez. Zira tarihte tümel bir anlama çabası içerisinde

¹⁶⁷ Akarsu, **a.g.m.**, s.7-8

¹⁶⁸ Özlem, **a.g.e.**, s. 121

¹⁶⁹ Akarsu, **a.g.m.**, s. 8

¹⁷⁰ Özlem, **a.g.e.**, s. 121

¹⁷¹ Akarsu, **a.g.m.**, s.8

¹⁷² Özlem, **a.g.e.**, s. 121

girmek boşuna bir çaba sergilemektir. Tarihte bir anlam olduğu düşüncesi ise, Hıristiyanlığın Batı düşüncesine bıraktığı bir mirastır.¹⁷³

Nietzsche'ye göre, tarih aracılığıyla salt bir bilgi yapılmaya çalışılırsa, insandaki “yaratıcı içgüdü” zayıflar. Hatta bu içgüdüler olmadan yapılan incelemeler, inceledikleri olayları da anlaşılmasız bir hale sokar. Buna karşın, tarih incelemesi bir sanat yapısı biçimini aldığı anda, ancak içgüdülerinde tutabilir ve içgüdülerini uyandırabilir. Öte yandan Nietzsche, böyle bir tarih yazmanın, zamanının analitik ve sanat dışı olan tarih çalışmalarına karşı olduğunu da biliyordu.¹⁷⁴

Tarihin objektif olarak incelenmesi düşüncesine karşı olan Nietzsche'ye göre, örneğin bir din, tarih bilgisinin konusu olur da, salt bir doğruluğun ışığı altında incelenirse, yani bir din bilimsel yöntemlerle incelenirse, bu yöntemin sonunda bu din ortadan kalkar. Bu nedenle, tarih incelemesi içten bir yapıcı içgüdü ile sürüklenmezse, zamanla kendini yıpratır. Nitekim salt bilgi konusu durumuna getirilen tarih, gelecek yaşam için pek az bir fayda sağlar.¹⁷⁵

Öte yandan Nietzsche, tarihten doğru faydalanma konusunda, modern tarih araştırmalarındaki “nesnellik” arayışının “adil olma” arzusundan kaynaklandığı düşüncesini kabul etmez. Ona göre, modern insan, adil bir takım eylemler yapma konusunda cesaretsizdir. Bir erdem olarak geçmişten beri kabul edilen “adalet”in, kaynakların eşit dağılımı ve ortak iyinin gözetilmesi gibi konularla bir ilgisi yoktur. Adil insan, insanlık hakkında doğru bir yargıya varmak için çabalar, ancak böylesi bir çaba çok az rastlanan bir durumdur. Böylece nesnellik ile adalet arasında bir ilgi kurmak anlamsızdır.¹⁷⁶ Bu nedenle, Nietzsche'de olaylara ve kişilere tarafsız kalmak şeklinde anlaşılan nesnellik fikri, yaşamın önemli noktalarını görmeyi engellediği gibi, yaşam ile ilgili birçok gerçeği de örtbas eder.

Tarihe gereğinden fazla ilgi göstermesinin sakıncalarını gösteren Nietzsche, gençliği fazla tarih bilgisi ile yetiştirilmesini de kabul etmez. Çünkü ona göre, insan her şeyden önce yaşamayı öğrenmelidir. Tarihi de ancak yaşamayı öğrenmeye yarayacak biçimde yaşamın hizmetinde kullanılmalıdır. Bu bağlamda Nietzsche'ye göre, tarihten bir takım bilgiler öğrenmek, kültürlü olmaya işaret etmez. Ayrıca bu

¹⁷³ Özlem, a.g.e., s. 121

¹⁷⁴ Akarsu, a.g.m., s. 8.

¹⁷⁵ A.g.m., s. 8-9

¹⁷⁶ Nietzsche, a.g.e., s. 85-86

şekilde bir bilgilerle donatılmış insan, özgür bir düşünür olarak da görülemez. Önemli olan yaşamın dışında kalmadan bilgilerle donanmaktır. Yaşamdan kopmuş bir şekilde yetişmiş bir kimsenin kafası bir yığın kavramlarla yüklüdür, ancak bu kavramlar yaşamın doğrudan doğruya yaşanmasından çıkarılmış değil, geçmiş çağların ve ulusların bilgisinden çıkarılmış kavramlardır.¹⁷⁷

Bu bağlamda, Nietzsche özellikle ülkesi Almanya'daki yetişmekte olan kuşağın, aşırı tarih hastalığına bulaşmadan yetiştirilmesi konusunda uyarılarda da bulunur.¹⁷⁸ Ona göre, yetişmekte olan yeni kuşağın aşırı tarih hastalığından kurtarıp, onlara önce kendilerini tanımaları gerektiği bilincini kazandırmalıdır. Ayrıca onları, yaşama istenci ile güç istencini birleştiren bir anlayışa, sahip olarak yetiştirmek gerekir.¹⁷⁹

Nietzsche, genç kuşakların yetiştirilmesinde, Antik Yunan döneminde yapılanlara dikkat çekerek, modern insanın sorunlarını çözmeye çalışır. Ona göre, Eski Yunanlılar da benzer tehlikeler ile karşı karşıya, yani tarih ile göçüp gitme tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır. Ancak onlar, Delphoi öğretisinin, ünlü sözü olan “Kendini tanı!” sözüne uyarak, kendi kendilerini, kendi gerçek gereksinimlerini düşünmeye başlamışlar ve sorunlarını halletmişlerdir. Bütün kuşakları da bunu takip etmiştir. İşte Nietzsche aynı şekilde, kendi ulusunun insanına kendi gerçek ihtiyaçlarına dönmelerini, kendilerini tanıyarak geçmiş bilgilerin yaşamdan uzak bilgilerin esiri olmadan hareket etmek gerektiğini söylemektedir.¹⁸⁰ Çünkü ona göre, geçmişe dair bilginin, tarihin, ancak şu anda yaşanan yaşama hizmet ettiği ölçüde, bir faydası olabilir..

¹⁷⁷ Akarsu, **a.g.m.**, s. 9

¹⁷⁸ Nietzsche, **a.g.e.**, s. 90-91

¹⁷⁹ Berkowitz, **a.g.e.**, s. 74-75

¹⁸⁰ Nietzsche, **a.g.e.**, s. 134-135

SONUÇ

Nietzsche, ortaya koyduğu tarih anlayışı ile, çağının (19.yüzyıl) tarih anlayışına da karşı gelerek, tarihin yaşam için faydalarını ve zararlarını göstermeye çalışmıştır. Ona göre, kendi çağı aşırı bir tarihçilik hastalığına tutularak, yaşamı, insansal ve toplumsal pek çok şeyi yok etme tehlikesi ile yüz yüze bırakmıştır. Özellikle tarihin bir ürünü gibi anlaşılan insan, pasifleştirilmiş, yaşamdan koparılmış ve eylemleri sınırlandırılmıştır. Ayrıca aşırı tarihçilik, insanın güç istemini ve özgür etkinliklerini zayıflatmıştır.

Bu nedenle Nietzsche, insanın her şeyi tarihselleştirme hastalığından uzaklaşarak yaşamın kendisine dönmesi gerektiğini düşünmektedir. Ona göre, şimdi, bugün asla geçmişten gelen kriterlere göre değerlendirilemez, anlamlandırılmaz. İnsan yaşamına bir değer, bir anlam kazandırılacaksa bu ancak, içinde yaşadığımız gerçek yaşamla mümkündür.

Tarih, sadece yaşama hizmet ettiği ölçüde anlamlı ve değerli olabilir. Yaşamı her şeyin üzerinde tutan Nietzsche için önemli olan tarihi insan yaşamının hizmetine sunmalı, tarihi insan eylemlerinin önünde engelleyici bir unsur haline getirmemelidir.

Tarihe eleştirel bir tarzda yaklaşan Nietzsche, insanların tarihe ihtiyaç duyacaklarını da kabul eder. Ancak ona göre, yaşama sırt çevirmek adına tarihe ihtiyaç duyulmaz. Nitekim pek çok tarih anlayışı (anıtsal, antik tarih anlayışları) faydalı tarih anlayışlarıyken, yaşamdan uzaklaştıkları anda zararlı tarih anlayışlarına dönüşmüşlerdir. Çünkü yaşama güç katmayan, insan eylemlerine canlılık getirmeyen tarih anlayışları her zaman için değersizdir.

İnsanı, diğer canlılardan (özellikle hayvandan) ayıran en önemli yönün, “insanın tarih-içi, hayvanın ise tarih-dışı” yaşadığını ileri süren Nietzsche’ye göre, tarih ile ilgisi olan sadece insandır. İnsan ise zamanın üç boyutunda da yaşar. Fakat insanın şimdiye ilişkin taşıdığı sorumluluk daha önemlidir.

Nietzsche, her şeyi tarihselleştirme anlayışının karşısında yer alır. Çünkü böyle bir anlayış, insanı ve toplumsal varoluşumuzu her zaman olumsuz şekilde etkiler. Bu

nedence tarihin belirleyiciliğine aşırı bağlanma, insanın yaratıcı etkinliklerine büyük zarar verir.

Nietzsche, tarih konusunda ortaya koyduğu düşünceleri ile, Hegel'in tarih anlayışının karşısında yer alır. Hegel tarihi, bir amaca doğru ilerleyen bir süreç alırken, Nietzsche tarihte bir ilerlemenin ve son bir amacın alamayacağını düşünür. Çünkü ona göre tarih, sadece gelip geçici ilgilerin hakim olduğu bir süreçtir. Benzer şekilde K. Marx'ın tarih anlayışına da itirazda bulunur. Çünkü o da başı ve sonu olan çizgisel bir tarih anlayışını önceden kabul ediyordu.

Nietzsche açısından anlamlı ve değerli olan hiçbir zaman bütünü tarihsel yazgısı değil, tek tek bireylerin yaşamıdır. Bu anlamda tarih daima yeni gerçekleri dile getirir. Ancak insanın ilgi merkezi asla geçmiş değil, bu gün olmalıdır.

Tarihte asla bir objektifliğin olamayacağını da belirten Nietzsche'ye göre, tarihteki olaylara asla tek bir anlamlılık yüklenemez. Tarihteki olaylara ilişkin birçok bakış açısı ve yorumlamalar olabilir. Bu nedenle Nietzsche, tarihi objektif bir bilim olarak görmez.

Son olarak, Nietzsche'ye göre insan, tarihi bir bilgi yığını olarak görmemelidir. İnsan, tarih dışı kalabilme becerisi de göstermelidir. Önemli olan yaşamı tarihin hizmetine sunmak değil, tarihi yaşamın hizmetine sunmak olmalıdır. Başka bir ifadeyle, insan tarihin esiri değil, tarihin özgür yapıcısı olmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akarsu, Bedia. **Çağdaş Felsefe**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1987
- Akarsu, Bedia. “Nietzsche’ nin Tarih Karşısındaki Tutumu”, **Felsefe Arkivi**, Sayı: 19, İstanbul 1975
- Baykan Fehmi. **Nietzsche’nin Felsefesi**, Kaknüs Yay., İstanbul, 2000
- Berkowitz, Peter. **Nietzsche: Bir Ahlak Karşıtının Etiği**, Çev. E. Demirel, Ayrıtı Yay., İstanbul, 2003
- Bıçakçı, Ayhan. **Tarih Felsefesinin Oluşumu**, Dergah Yay., İstanbul, 2004.
- Cevizci, Ahmet. **Felsefe Sözlüğü**, Ekin Yay., Ankara, 1996
- Copleston. **Felsefe Tarihi 7/2**, Çev. D. Canefe, İdea, İstanbul, 1998
- Günay, Mustafa. **Felsefe Tarihinde İnsan Sorunu**, İlya, İzmir, 2003
- Hegel. **Tarihte Akıl**, Çev. Ö. Sözer, Kabalcı, İstanbul, 2003.
- Gökberk, Macit, **Felsefe Tarihi**, Remiz, İstanbul, 1994
- Kuçuradi, İoanna. **Nietzsche ve İnsan**, TFK Yay., Ankara, 1995
- Nietzsche, **Tragedyanın Doğusu**, Say Yay., Çev. İ.Z. Eyyüpoğlu, İst., 1994
- Nietzsche. **İyi ve Kötünün Ötesinde**, Çev. A. İnam, Say, İstanbul, 1989.
- Nietzsche. **Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine**, Çev. Nejat Bozkurt, Say Yay., İstanbul, 2003
- Nietzsche. **Putların Alaca Karanlığı**, Çev. H. Akyüz, Akyüz Kitabevi, İst., 1991
- Nietzsche. **Ecco Hommo**, Çev. C. Aklar, Say Yay., İstanbul, 1983

- Nietzsche. **Böyle Buyurdu Zerdüşt**, Çev. O. Derinsu, Varlık Yay., 1983
- Nietzsche. **Güç İstenci**, Çev. S. Umran, Birey Yay., İstanbul, 2002.
- Sarp, Uzun / A. Güçlü/ H.Ü. Yolsal. **Felsefe Sözlüğü**, Bilim Sanat Yay., Ankara, 2003
- Özlem, Doğan. **Felsefe Yazıları**, Anahtar Kitapları, İstanbul, 1993
- Özlem, Doğan. **Tarih Felsefesi**, Anahtar Kitapları, İstanbul, 1994
- Özlem, Doğan. **Ahlak Felsefesi-Etik-**, İnkılap, İstanbul, 2004
- Ruy, Jules-Chaix, **Nietzsche Yaşamı ve Fesefesi**, Çev. L. Çinlemez, Çiviyazı, İst., 2000
- Uygur, Nermi. **Güneşle**, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1997
- West, David. **Kıta Avrupa Felsefesi**, Çev. A. Cevizci, Paradigma, İstanbul., 1998.

ÖZGEÇMİŞ

30.04.1980 yılında Nazilli’de doğdu. İlkokulu İsabeyli ilkokulunda, orta ve lise öğrenimini Nazilli’de tamamladı. 1997 yılında Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Felsefe Grubu Öğretmenliği bölümünü kazandı. 2001 yılında adı geçen bölümden mezun oldu. Evli ve bir çocuk annesidir.